

İBN TEYMIYYE'NİN SÜNNET ANLAYIŞI VE ÇİZDİĞİ EHL-İ SÜNNET PROFİLİ

Muhammed YAZICI*

zet

"Sünnet" ve "Ehl-i Sünnet" konuları üzerinde İslmî ilimler alanında pek fazla araŐtırma ve inceleme yapılmış ve sayısız eserler yazılmıŐtır. Bunların içinde en önemli olanlarından biri, Şüphesiz ki, İbn Teymiyye'nin ortaya koyduğu anlayıŐtır. Çünkü İbn Teymiyye, "kendilerini Ehl-i Sünnet olarak nitelendiren kitle" tarafından "Ehl-i Sünnet izgisi" dışına atılmış birisidir. Dolayısıyla, "Ehl-i Sünnet çizgisinin dışında" gösterilmeye çalıŐılan birisinin ortaya koyduğu "Ehl-i Sünnet profili", Ehl-i Sünnet taraftarlarınca ortaya konan Ehl-i Sünnet profili'ne uyup uymaması açısından önem arz etmektedir.

Makalenin bu anlayıŐla okunmasını tavsiye ederiz.

Anahtar kelimeler: Sünnet, Ehl-i Sünnet, İbn Teymiyye.

THE CONCEPTION OF AHL AL-SUNNAH ELUCIDATED BY IBN TEYMIYYE AND THE PROFILE OF AHL AL-SUNNAH HE DEPICTED

Abstract

Much research and publication has been dedicated to *Sunna* and *Ahl al-Sunna* issues in the framework of Islamic studies. One of the most important approaches developed in this area is undoubtedly that suggested by İbn Teymiyye precisely because of his exclusion from the circle of those defining themselves as the *Ahl al-Sunna* group. This paper will explain why an *Ahl al-Sunna* profile created by someone excluded from the group's dominant circle is of great importance as it both complies with and defies the mainstream profile created and accepted by Ahl al-Sunna followers

We would like you to pay due attention to this fact while reading the article.

Key Words: Sunna, Ahl al-Sunna, İbn Teymiyye.

GİRİŐ:

Bilindiği zere "Sünnet" ve "Ehl-i Sünnet" kavramları, çeşitli dini, sosyal, siyasal etkilerle tarih boyunca Tefsir, Hadis, Fıkıh, kelâm, Tasavvuf gibi İslmî ilimlerin tümünde, her yönüyle tartıŐılarak incelenmiŐ, bu hususta pek çok İslâm

*Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mkt@atauni.edu.tr.

bilgini bizlere oldukça zengin bilgi sunmuştur. Yine bunların mukabili olan “bidat” ve “ehli bidat” kavramları da aynı etkilerle ve aynı yoğunlukta tartışılmış ve bizlere çok geniş bir literatür bırakmıştır. Bu kavramlar etrafındaki yoğun tartışmaların, “düşünce açılımı” ve “bilgi birikimi” açısından faydalı olduğu söylemek mümkün olsa da, “İslâm toplumunun birliğini, dirliğini sağlama, birbirleri ile olan münasebetlerini düzenleme” açısından faydalı olduğunu söylemek oldukça güç gözükmektedir. Zira ne hazindir ki bu kavramlar, Gazâlî’nin de *Faysalu’t-Tefrika* isimli eserinde yakındığı gibi, tarih boyunca İslâm düşünce geleneğinde “inanın insanları dışlamak” için birer “silah” gibi kullanılmış ve bu kavramlara sığınarak rahatlıkla herkes “öteki”ni “çizgi dışı”na atıvermiştir. Bu trajediden nasibini alanların başında İbn Teymiyye’nin geldiğini çok rahatlıkla söyleyebiliriz Çünkü tarihte o, kimileri tarafından Şîî, kimileri tarafından Mu’tezilî, kimileri tarafından Müşebbihe, kimileri tarafından haşviyye gibi gösterilmeye çalışılarak “Ehl-i Sünnet dışı”na atılmış, hatta bununla da yetinilmeyerek zındık, mülhit, kâfir gibi sıfatlarla “İslâm’ın dışı”na dahi çıkarılmaya çalışılmıştır. Burada, bilimin gereği olan “objektif olma”nın yüklediği sorumlulukla hemen şunu da söylememiz gerekmektedir ki, bu akıbete uğramış olmanın ıstırabını yaşamış olmasına rağmen İbn Teymiyye’nin kendisi dahi aynı hataya düşmüştür. Zira o da “kendi gibi düşünmeyen bazı insanlar” için aynı silahı rahatlıkla kullanmış ve tasavvuftan kelâma kadar çok geniş bir yelpaze içinde, inanan insanların çoğunluğunu “çizgi dışı”na itebilmiştir. İşte bizim bu makaleyi ele alışımdaki asıl amacımız, bu ihtilafları sayıp dökmek yerine, tarihte kendisini “sünnet taraftarı” olarak ifade eden çevrelerin “sünnet” dışına itmek istediği şahıslardan biri olan İbn Teymiyye’nin “sünnet”e bakışını ve kimlerin gerçek manada “Ehl-i Sünnet” olduğunu, bir de karşı tarafın gözü ile ortaya koymaktır. Buradaki temel metodumuz, iki tarafın görüşlerini karşılaştırmalı olarak vermek ve dolayısıyla tarihte söylenen sözleri tekrarlamaktan ziyade, sadece onun görüşlerini ortaya koymaktır. Çünkü diğer tarafın konu ile ilgili olan görüşleri zaten bolca her çeşit kaynakta yer almaktadır.

1-İBN TEYMIYYE DÜŞÜNCESİNDE SÜNNET VE EHL-İ SÜNNET KAVRAMLARI

1.1. SÜNNET KAVRAMI

İbn Teymiyye, sünneti şu şekilde tanımlar: Sünnet, Hz. Peygamber’in yolu ve o yolun uygulanmasıdır. Sünnet, Kur’an’ı tefsîr eder, onu açıklar, ona işaret eder ve onu anlatır. Sünnet ile gelen her şeyin, Kur’an’ı açıklaması zorunlu değildir ama Hz. Peygamber’in işlediklerinin tümünün Kitaba uyması zorunludur. Bundan dolayı Kur’an, Hz. Peygamber’in yol olarak çizdiği şeylere uymayı em-

retmiştir. Sünnet, Kur'an'ın manalarına delâlet eder. Bu sebepten dolayı, marifet ehlinin kabulüne mazhar olmuş sahih hadislerle aynı şekilde iman etmek vaciptir.¹

Yukarıda Sünneti Kur'an'ın bir açıklayıcısı olarak tarif eden ve Sünneti Kur'an ile ilişkilendiren İbn Teymiyye, bir başka yerde de hadislerden ve sahâbenin anlayışından örnekler getirerek "fitrat" ile "sünnet" in aynı manaya geldiğini söyler ve fitrat ile sünneti ilişkilendirmeye çalışır. Ona göre, bazı hadislerde hatta bir kısım sahâbe ifadelerinde geçen "sünnet" kelimesi ile "fitrat" kelimesinin her ikisi ile kastedilen anlam "din" ve "şerîat" tır, müstehap türü fiiller değildir. Çünkü her ne kadar bazı insanlar "sünnet" tabiri ile "farz olmayan şeyler" i kastetmiş olsalar da, sahâbenin ifadelerinde gerek sünnet ve gerekse fitrat "din" ve "şerîat" anlamına gelmekteydi.² Neticede o, sünnet kelimesinin tıpkı fitrat kelimesinde olduğu gibi din ve şerîat manasına geldiğine daha iyi vurgu yapmak için, İbn Mes'ûd'un rivayet ettiği Hz Peygamber'in "Allah, Nebinize, hidayet sünnetlerini din kıldı (Şera'a li nebiyyikum). İşte cemaatle kılınan bu namaz da onun hidayet sünnetlerindedir. Eğer sizler evlerinizde namazlarınızı kıalarsanız, Nebinizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Eğer Nebinizin sünnetini terk ederseniz, dalâlete düşersiniz. Şüphesiz ki ben, bizi ve cemaati terk edip evinde namaz kılanları, nifakı herkesçe bilinen münafıktan başka bir şey olarak görmüyorum " şeklindeki hadisini de delil getirir.³

İbn Teymiyye'ye göre sünnet, "söz" "amel" ve "itikât" olmak üzere üç kısma ayrılır. Rivâyet edilen zikir ve tesbihler, "kavlî sünnet" e, namaz, oruç zekât gibi ibadetlerin kuralları ile ahlakî kurallar da "fiilî sünnet" e girer. Bu iki kısım sünnetin bir kısmı "mutlaka uyulması gereken sünnet", diğer bir kısmı ise "uyulması hoş karşılanan sünnet" tir. Onlara uymakla kişi, ecir ve sevap kazanır. Üçüncü çeşit sünnet ise "itikâdî sünnet" olup, "imanla ilgili temel kurallar" ı içermektedir.⁴

İbn Teymiyye'nin bu ifadelerinden, onun *sünnet* kavramından çok geniş bir anlam kastettiği ve bizim bildiğimiz fikhî alandaki *sünnet* kavramından daha farklı bir *sünnet* kavramı ortaya koymağa çalıştığı anlaşılmaktadır. Çünkü o, Peygamber'in bize tanımlamış olduğu "vacipler" i de sünnet olarak isimlendirmekte ve kendi anlayışına göre şekillendirdiği sünneti bir ifadesinde "Peygamber'in, vacipler cinsinden bizlere çizmiş olduğu yol / mâ sennehû mine'l- vâcibât", "Peygamber'in nâfileler cinsinden bizlere çizmiş olduğu yol / mâ sennehû mine't-tatavvu'ât" şeklinde ikiye

¹ İbn Teymiyye, Ebü'l-'Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. 'Abdilhalîm, *Mecmû'u Fetâvâ*, I-35+2, tah. 'Abdurrahman b. Muhammed, 2. baskı, Ribât, Mektebetü'l-Ma'ârif, 1981, III/138. (Bundan sonra bu eser *Mecmu'* şeklinde yazılacaktır.)

² Sünnet ve fitrat kelimelerinin hadislerdeki kullanımı için bkz. el-Buhârî, Ebü 'Abdillah Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VI, tah., Mustafa Dîb el-Buğâ, 5. baskı, Beyrut, Dârü İbn Kesîr, 1993, "el-Vuzu", 75; "Ezân", 119; "De'avât", 6.

³ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, XXII/540.

⁴ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, IV/180.

ayırılmaktadır.⁵ Bu anlamda o, bir nevi İmam eş-Şâfi'î'nin görüşünü paylaşmış gibi gözükmemektedir. Bilindiği üzere, eş-Şâfi'î'nin fıkhında vacip diye bir kavram bulunmamakta ve vacipler “sünnet” olarak isimlendirilmektedir.

Görüldüğü gibi İbn Teymiyye'nin anlayışındaki sünnet, tefsir, fıkıh ve hadis terminolojisinde belli şeyleri ifade eden dar anlamdaki cüzi bir kavram değil, en geniş anlamda bunların tümünü kapsayacak ve İslam'ın her yönünü içine alacak şekilde detaylandırılmış “dinin aslî özüne uygun Peygamberî yol”u ifade eden bir sistemler bütünüdür. Bu onun, yukarıdaki *mâ sennehû mine'l- vâcibât/mâ sennehû mine't-tatavvu'ât* ifadesinde çok net bir şekilde görülmektedir. Burada İbn Teymiyye sünneti en kestirme ifade ile “yol / mâ sennehu” olarak tanımlamakta ve bu yolun cins olarak vacip ve nafiye ayrıldığına dikkatleri çekmektedir. Şu halde ona göre farz da, vacip de “Peygamberî yol” olarak “sünnet”tir. Nitekim o, bu anlayışın vermiş olduğu tabii bir sevk ile, namaz oruç zekât gibi “farz ibadetlerin farz olan kuralları”nı bile “kavli sünnet” olarak adlandırmaktadır. Hatta o, bununla da yetinmeyerek “inanç” alanındaki şeyleri bile “sünnet” olarak algılamakta ve “Hz. Peygamber'in sünnetine uymak isteyen şunu bilsin ki; inançla ilgili sünnet üç çeşittir” demek suretiyle “inanç ile ilgili üç sünnet”i de şöyle sıralamaktadır: 1-Allah'ın isim, zat ve sıfatlarıyla ilgili (bilinmesi gerekli) olan sünnetler, 2-Hz. Peygamber'in mucizeleri ve ashâbı ile ilgili (bilinmesi gerekli) olan sünnetler, 3-Müslümanlar ve onların hem dünya ve hem de ahiretleri ile ilgili (bilinmesi gerekli) olan sünnetler.⁶

Şu halde İbn Teymiyye'nin anlayışında sünnet tabiri, çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Nitekim o, bir başka yerde, sünnetin kapsamını daha da genişletir ve “Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin yapmadığı şeyler”i bile sünnet olarak tanımlar. Onun bu konudaki iddiası şudur: “İster Hz. Peygamber'in bizzat kendisi yapsın, ister O'nun zamanında yapsın, ister Hz. Peygamber'in bizzat kendisi yapmamış olsun, isterse yapılmasının gereği olmadığından veya başka engeller bulunduğundan dolayı O'nun zamanında yapılmamış olsun”⁷ fark etmez, Allah ve Resulü'ne itaat olduğuna dair dinen delil olan her şey sünnettir.”⁸ Görüldüğü gibi burada sünnet için çok net bir şekilde yalnızca “Allah ve Resulü'ne itaat olduğuna dair dinen delil” şartı konulmakta, “Peygamber'in yapıp yapmadığı”na bakılmamaktadır.

Bundan başka İbn Teymiyye, ayetlerde geçen “hikmet”⁹ ifadesinin de “sünnet” anlamı taşıdığını ve bu anlamdaki sünnetin Allah tarafından direkt Peygamber'e talim edildiğini, hadislerden deliller ortaya koyarak ispata çalışır.¹⁰

⁵ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmu'*, XXII/540.

⁶ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, IV/180.

⁷ “...O'nun zamanında yapsın...”, “...O'nun zamanında yapılmamış olsun...” ifadeleri *takrîrî sünnete* işaret etmektedir.

⁸ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, XXI/317-318.

⁹ *Hikmet* için bkz. el-Bakara 2/129, 151, 231; Âl-i 'İmrân 3/164; en-Nisa 4/54, 113.

Sünnetin alanını bu şekilde belirleyen İbn Teymiyye, hangi tür sünnetlerin bağlayıcı olabileceğine de değinir ve bu hususta dört örnek üzerinde durur. Ona göre, “Hz. Peygamber, ibadet kastıyla bir şey yaptığı zaman, bizim de onu ibadet kastı ile yapmamız dinen uygun olur. O, bir yeri veya bir zamanı, ibadet için ayırdığı zaman bizim de o şeyleri o yer ve o zamanda, o amaç için ayırmamız gerekir. Nitekim Hz. Peygamber, ibadet amacıyla Kâbe’yi tavaf etmiş, Hacer-i Esved’i selamlamış, Makam-ı İbrahim’in gerisinde namaz kılmış, Medine mescidinin sütununun yanında namaz kılmayı tercih etmiş, Safa-Merve’ye çıkmış, oralarda zikir ve dualar yapmıştı. Ancak, onun herhangi bir amaç olmaksızın, sırf denk geldiği için öyle yaptığı şeylere gelince, eğer biz de onun kıldığı yerlerde namaz kılmayı hususi bir kasıtle yapacak olursak, böyle yapmakla Peygamber’e uyan kimselerden sayılmayız. Tam aksine yaptığımız bu iş, Hz. Ömer’in yasakladığı bidatlerden olmuş olur. Meselâ, Hz. Peygamber’in yolculukları esnasında belli bir maksada dayanmayan ve sırf öyle rast geldiği için bazı yerlerde konaklayıp kıldığı namazlar gibi.”¹¹

İbn Teymiyye, sünnete uymanın, şekli bir davranış olmadığını daha iyi vurgulamak için, Hz. Ömer’in yasakladığı bidatlerden birini şöyle anlatır: “Hz. Ömer, bir yolculuğu esnasında sabah namazını kıldıktan sonra bir yere gelmişti. Orada insanların toplanmağa “Hz. Peygamber burada namaz kılmıştı” demeye başladığını görünce, Hz. Ömer: Kitap ehli, Peygamberleri’nden artakalan eserlere tâbi olup oraları kilise ve havra haline getirdikleri için helâk olmuşlardır. Binaenaleyh, namazı olan kilsin, yoksa yoluna devam etsin! diye ikaz etti.”¹²

İbn Teymiyye, daha sonra Hz. Ömer’in bu tavrına bakarak sünnet ile ilgili bir prensip daha belirlemeğe çalışır ve özetle şunları söyler: Hz. Peygamber, yolculukları esnasında konakladıkları yerleri, namaz kılmak için hususi bir mekân olarak belirlememiş, oralarda tesadüfen konakladığı için tabii ve sıradan bir yer olarak namaz kılmıştır. İşte bunun içindir ki, Hz. Peygamber’in yapmış olduğu bu fiilleri yaparak ona uymayı amaçlamayan birisinin, sırf şeklen iştirak etmesini, Hz. Ömer Hz. Peygamber’e uyma olarak kabul etmemiş, aksine, böyle bir özelleme yapmayı, kitap ehlini helâk eden bidat olarak nitelemiş ve Müslümanları bu konuda onlara benzemekten nehyetmiştir. Çünkü, bunu yapan kimse, şeklen Peygamber’e benzemiş olsa bile, kalbin ameli demek olan niyet ve kast bakımından Yahûdî ve Hristiyanlara benzerlik bulunmaktadır. İşte sünnet hususunda gözetilmesi gereken temel prensip budur. Zira sünnete uymak, amelin şekline uymaktan öte bir şeydir. Bunun içindir ki, dört rekatlı namazlarda, birinci ile üçüncü rekatlardan bir sonraki rekata kalkmadan hafif bir oturuş yapma (istirahat celsesi) hakkında İslam alimlerinden birçoğu tereddüde düşerek “acaba Peygamber bu

→

¹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmu’*, III/366; VII/40; XIX/82, 175.

¹¹ İbn Teymiyye, *Mecmu’*, I/280-281.

¹² İbn Teymiyye, *Mecmu’*, I/281.

oturuşu, o anki ihtiyacından mı, yoksa sünnet olduğundan dolayı mı yapmıştı? “hususunda ihtilafa düşmüşlerdi.”¹³

Şu halde örneklerden de görüldüğü gibi İbn Teymiyye, Hz. Peygamber’in her yaptığı işi sünnet olarak kabul etmemekte ve bu görüşünü şöyle izah etmektedir: İbn Ömer ve Ebû Hureyre gibi sahâbilerin abdest hususunda Hz. Peygamber’i taklit eden hareketlerini, İbn Ömer’in sefere çıktığında Hz. Peygamber’in yürüdüğü yerlerden yürümesini, konakladığı yerde konaklamasını, abdest aldığı yerlerde abdest almasını, oturduğu bazı yerlere elini koymasını abdestten artan suları Hz. Peygamber’in döktüğü ağaçların dibine dökmesini, bir grup İslam âliminin müstehap görmesine karşılık, çoğunluk bu hareketleri müstehap saymamıştır. Çünkü Hz. Ebûbekr, Hz. Ömer, Hz. Osman Hz. Ali, İbn Mes’ûd, Mu’âz b. Cebel gibi büyük sahâbiler de Peygamber’i taklit eden bu gibi hareketleri müstehap görmemişlerdir.¹⁴

İbn Teymiyye, Hz. Peygamber’in her yaptığı işi sünnet olarak algılayan karşıt görüşteki kişilerin (Hz. Peygamber’i taklit eden İbn Ömer ve Ebû Hureyre gibi sahâbilerin) dışında kalan diğer sahâbilerin, bu nevi hareketleri yapmadıkları ve Hz. Peygamber’in de bu hareketleri ümmetine dinî bir emir veya kural olarak belirlemediği için bu fiiller, müstehap türü sünnetlerden sayılırlar demek suretiyle iddialarını sürdürenler için de böyle bir iddiada bulunmanın imkânı olmadığını söyler. Çünkü ona göre sahâbilerin bir kısmının yapıp bir kısmının terk ettiği davranışlar hakkında belki de sadece, “Bunlar, sahâbilerin içtihat etmelerinin câiz olduğu hususlardır” denilebilir. Yoksa “Peygamber’in, ümmeti için belirlediği müstehap bir sünnettir” denilemez.¹⁵

İbn Teymiyye, ashâbın bu gibi münferit hareketlerinin, Peygamber’in, her hareketinin ümmeti için geçerli olduğunu göstermediğini bu şekilde tartıştıktan sonra bu münferit fiillerin delil olma yönünü tartışmaya başlar ve bu konuda da şunları söyler: “Sünneti bilen hiçbir alim, Şüphesiz ki bunlar, (yani yukarıda izah edilen bazı münferit sahâbe görüşleri) Müslümanlar için dinî kural haline getirilmiş birer sünnettir dememiştir. Çünkü herhangi bir şeyi dinî kural haline getirmeye yetkili olan kişi, yalnızca Hz. Peygamberdir ve ancak Hz. Peygamber’in dinî kural haline getirdiği şeylere bunlar sünnettir denilir. Hal böyle olunca da, ondan başka kimsenin ne sünnet koymağa, ne de hüküm teşri (kanunlaştırma) etmeğe yetkisi vardır. Lâkin Hz. Peygamber’in râşit halifelerinin koydukları sünnetlere¹⁶ ve belirledikleri yollara gelince, onlar, bu sünnetleri (yolları), ancak, Hz. Peygamber’in emirleriyle yapmış oldukları için, sahâbenin sünnetleri de onun sünnetleri kabilindedir.”¹⁷

¹³ İbn Teymiyye, *Mecmu’*, I/281.

¹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmu’*, I/280.

¹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmu’*, I/281-282.

¹⁶ İbn Teymiyye burada “Benim ve râşit halifelerimin sünnetlerine yapışınız” hadisine işaret ediyor.

¹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmu’*, I/282.

İbn Teymiyye, sözü buraya getirmişken sahâbilerin içtihatlarının caiz olduğu yerleri veya sözlerinin delil sayılabileceği hususları zikretmeyi de ihmal etmez. O, sahâbe kavlinin dinen delil sayılabilecek yerleri de şu şekilde açıklar: *“sahâbe kavlinin hüccet olması da bir takım şartlara bağlıdır. Bunlar; herhangi bir nassa aykırı düşmemiş olması, bir sahâbe görüşüne bir başkasının muhalefet etmemiş olması, o görüş meşhurlaştığında sahâbiler tarafından inkâr edilmemiş ve onaylanmış olması, ayrıca bu onay herkes tarafından bilindiği zaman hiç kimsenin bu onayı inkâr etmiş olmaması ve ikrara dayalı bir icmânın oluşması, şeklinde sıralanabilir. Fakat başkasının muvafakati veya muhalefeti bilinmediği durumlarda, iki şekilden herhangi birine kesin karar verilemez. Ne zaman, sünnet bunun hilafına delâlet ederse, Allah Resulü'nün sözü hüccet kabul edilir, ona ters düşen, sahâbe kavli dahi olsa kabul edilemez. Zira dinde, Hz. Peygamber'in vacip kıldıklarından başka vacip, haram kıldıklarından başka haram, müstehap kıldıklarından başka müstehap, mekruh, mubah kıldıklarından başka mekruh ve mubah yoktur. Ve bir kısım ashâbın bazı şeyleri mubah saymaları da bu tür şeylerdir.”*¹⁸

1.2. EHL-İ SÜNNET KAVRAMI

Sünnet konusundaki anlayışını bu şekilde netleştiren İbn Teymiyye, “Ehl-i Sünnet” kavramına da eserlerinde çokça atıfta bulunur ve bu kavramın çerçevesini çok geniş tutmaya gayret eder. Onun “Ehl-i Sünnet” kavramından kastettiği şey, bu kavramın üç beş cümlelik tarifi değil, çok geniş bir “özellikler manzumesi”dir. Bundan dolayı Onun eserlerinde bu kavrama ait kısa bir tarife pek rastlanmaz. O, bu kavramın içeriğini pek çok “özellik” sayarak doldurmaya çalışır.

1.3-İBN TEYMIYYE'YE GÖRE EHL-İ SÜNNET'İN ÖZELLİKLERİ

İbn Teymiyye'nin çizmiş olduğu “Ehl-i Sünnet profili”ni yukarıda ana hatlarıyla belirledikten sonra asıl önemli olan şey, eserlerinin çeşitli yerlerinde sıkça tekrar ettiği ve üzerine basarak vurgulamaya çalıştığı “Ehl-i Sünnet'in temel özellikleri” problemidir. Öyleyse Ehl-i Sünnet'in özellikleri nelerdir? Bu sorunun cevabı, İbn Teymiyye'nin eserlerinde oldukça detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Biz bunları özetleyerek sunmak istiyoruz. Bu konu ile ilgili veri çok fazla olduğundan dolayı, İbn Teymiyye'nin perspektifinden Ehl-i Sünnet'e mensup kişilerin özelliklerini temelde iki ana kategoriye ayırmak suretiyle sunmak istiyoruz: 1-Kişisel Özellikleri 2-İnançsal Özellikleri

1.3.1-Ehl-i Sünnet'e Mensup Olanların Kişisel Özellikleri

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin şahsî özelliklerini sıralamaya başladığımızda evvela onların *Kitab'a ve Nebî'den geldiği sabit olan sünnetlere uymağa, sahâbenin üzerinde bulunduğu yol üzere bulunmağa gayret gösteren kişiler*

¹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmu'*, I/282. Ayrıca, İbn Teymiyye'nin, sünnetlerin bağlayıcılığı ve ashâbın sünneti hususundaki görüşleri için bkz. *Mecmu'*, I/279-384; IV/108.

*olduğunu*¹⁹ söylememiz gerekmektedir. Çünkü ona göre *onların yolu, katıksız İslam yoludur.*²⁰ *Zira onlar, Allah'ın sağlam ipine (Kur'an'a) sınıksız sarılmışlar*²¹ ve *Peygamber'in getirmiş olduğu hak olan her şeyi tasdik etmişlerdir. Onlar, yalnız Hak'ın yanında ve hak ile beraberdirler. Onlarda kişisel arzularına uyma en asgarî düzeydedir. Bundan dolayı onlar doğru kimselerdir.*²²

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet diye nitelendirilen kişilerin, her alanda Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olduğunu, sözlerinin hak ve adalet üzere bulunduğunu ve asla çelişmediğini²³ söyler. Çünkü İbn Teymiyye'ye göre onlar ilim ehli kişilerdir, cehâlet ve kişisel arzularına düşkün olan kimselerden değildirler. Onlar, bütün müminleri kendilerine dost bilir, dost edinirler, fakat Râfızîlerin ve Hâricîlerin yollarından uzak durmağa gayret gösterirler.²⁴

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet'e mensup kişiler hidâyete teşvik eder ve vesile olurlar. Herkesi İlâhî rahmetten nasiplendirmeye gayret ederler. Yumuşak huylu ve sabırlıdırlar. İkrâm ehli ve cömerttirler, şecaat ehli kimselerdir. Beş vakit namazlarını cemaatle kılmaya devam ederler. Hangi şehre, hangi mezhebe, hangi tarikata, hangi grup ve cemaate bağlı bulunurlarsa bulunsunlar, birbirlerine karşı dostça muamelede bulunur, birbirlerini sever ve birbirlerini kardeş bilirler. Bunun yanında, kafirlere karşı topluca yek vücut olur ve onları düşman olarak görürler. Çünkü, onlardan böyle olmalarını Allah Teâlâ istemiştir.²⁵ Bir şey hakkında konuştuklarında, kesinlikle bilgisizce konuşmazlar. Bir konu hakkında, Kitap, Sünnet, sahâbe ve tâbi'ünün görüşlerinden bir şey biliyorlarsa konuşurlar; aksi durumda görüş beyan etmezler. Onların avamına dahi yakîn, faydalı ilim ve hidâyet verilmiştir.²⁶

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in hadis anlayışını da şöyle özetlemeye çalışır. Onlar Hz. Peygamber'den sahih senetlerle sabit olan hadisleri ve aşıptan yine sahih senetlerle nakledilen haberleri kabul ederler. Onlardan nakledilen inanç esasları üzerinde olmağa gayret gösterirler.²⁷

¹⁹ Bkz. İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzı Kelâmi's-Şî'ati'l-Kaderiyye*, I-VIII, tah., Muhammed Reşâd Sâlim, 2. baskı, Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, 1989, III/463. (Bundan sonra bu eser, *Minhâc* şeklinde yazılacaktır.)

²⁰ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/149.

²¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-Resâil*, I-II, Mısır, Matbaatü Muhammed Ali Sabih, 1966, I/313.

²² İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII/190.

²³ Bkz. İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV/309.

²⁴ Bkz. İbn Teymiyye, *Minhâc*, II/71.

²⁵ Bkz. el-Mâide 5/51-56; el-Enfâl 8/72-75; et-Tevbe 9/71; el-Hucurât 49/9-10.

²⁶ Daha geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/111-114, 418-419, 427-430; IV/29-49, 230-231; XVI/313-316.

²⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/179.

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet'in başta Peygamber olmak üzere bütün din önderlerine karşı tutum ve davranışları da "tevhîdî inanç" çizgisinden sapmamaktadır. Zira onlar, Allah'ın Peygamberlerine iman eder, onlara tazimde bulunurlar. Aynı şekilde, salih kimseleri de sever, muhabbet gösterirler. Peygamberlere saygıda kusur etmeyip eza etmedikleri gibi salihlere de eza ve cefa etmezler. Fakat Peygamber ve salihlere sevgi ve muhabbette aşırılığa kaçmaz, onlara kulluk etmez ve Rab edinmezler. Kısaca onlar, İlahî dinin prensipleri konusunda da itidal üzeredirler. Daha açıkçası onlar, Yahudiler gibi Allah Teâlâ'nın kanun koyma (teşri) ve koyduğu bazı kanunları zamanla ortadan kaldırma (nesih) yetkisine karışmazlar. Hıristiyanların yaptığına benzer şekilde, büyük din alimi ve âbidlerinin Allah'ın dinini değiştirmelerine, dilediklerini emredip, dilediklerini nehyetmelerine fırsat vermezler. Yani onlar, helalleri haram, haramları helalleştirmeye geçit vermezler. Tam aksine "işittik ve itaat ettik"²⁸ diyerek, Allah'ın her emrettiğine itaat ederler.²⁹

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in tasavvuf anlayışına da parmak basar. Ona göre Ehl-i Sünnet, ispat ehlidir. Onlar, bir takım son devir hulûl, vahdet ve ittihat ehli mutasavvıfların ilhad içerikli tutum ve davranışlarından uzak kimselerdir. Ki bu Mutasavvıflar Yunan felsefesi ile tasavvufu karıştıran, kendi görüşlerini Cebriyye'nin görüşleriyle karma karışık hale getiren, hatta bunlardan da öte ibâhiyye ve hulûliyye mezheplerine meyleden kişilerdir. "Ehl-i Sünnet'in tarikatı", Peygamber'in getirmiş olduğu saf ve katıksız İslam dinidir. Onlar hidâyet önderleri olup İbrâhîmî bir tevhîd üzere olduklarından ötürü Hz. İbrâhîm'in sınıfındadırlar.³⁰

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet diye nitelendirilen gurup hakkında bu kadar olumlu vasıf sayıp döktükten sonra bir hususun hatırlatılmasını da ihmal etmez. Ona göre bu kadar olumlu vasıflara sahip olan bu insanların beşer oldukları unutulmamalı, onlar kesinlikle "beşer üstü" özelliklere büründürülmemelidir. O bu hususta şu noktalara dikkatlerimizi çekmektedir: *Hakikat vasfını taşıyan görüş ve söz, ancak Ehl-i Sünnet'in beyan ettikleri görüş ve sözlerdir. Onların, sapıklık üzerinde görüş birliğine vardıkları asla söylenemez. Çünkü onlar daima Kitab'a Sünnet'e ve sahâbenin görüşlerine uymaya azami dikkat göstermişlerdir. Fakat şu da var ki, onlar, ismet sıfatına sahip de değillerdir.*

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet'e mensup kişiler, yaptıklarının şuurunda olan insanlar olup ne yaptıklarını gayet iyi bilen kişilerdir. Çünkü onlar taklit ve taassup ehli kişiler olmadığından dolayı körü körüne bir işin peşine düşen insanlar değillerdir. Nitekim İbn Teymiyye bu konuda şunları söylemektedir:

²⁸ Bakara 2/285.

²⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/370-371; *Mecmû'atü'r-Resâil*, I/274-275.

³⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, V/174; *Der'ü Te'ârûzi'l-'Akli ve'n-Nakl*, I-XV, tah. Dr. Muhammed Reşâd Sâlim, 2. baskı, Riyâd, Mektebetü İbn Teymiyye, 1339, V/7.

Onlar, Ehl-i Sünnet'e mensup olan birisi de olsa ve bu kişi ister kelâmcı olsun isterse fıkıh ehli olsun görüşünde yalnız kalmışsa, bu kişinin dinen isabetli bir görüş ortaya koyabilmesi için mutlaka Kitab'a, Sünnet'e ve sahâbenin görüşlerine uyması gerektiğini kesinlikle kabul ederler. Hatta onlar, bu şartları içeren görüş ortaya koydukları zaman, diğer bir ifade ile dinen meşru olduğuna icma ettikleri bir görüş açıkladıkları zaman, aynı şeyleri bidat ehli yapıyor diye içtihatlarından ve görüşlerinden de vazgeçmezler. Çünkü bunlar taassup ehli değildirler. Yaptıklarını bilerek ve şuurunda olarak yaparlar. Körü körüne ve taklitçi bir tavır asla sergilemezler.³¹ İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in taklit ehli olmadıklarını ve yaptıkları işin açık bir şekilde şuurunda olduklarını ifade etmek için bir başka yerde çok çarpıcı bir şekilde şu ifadelere yer verir: Ehl-i Sünnet, bidat ehli kişilerle mücadele ederken bile, adalet ve insafla muamele ederler. Hatta bu tutumlarını onların hasımları bile itiraf etmiştir. Onlar, Râfızilerin Moğollara destek çıkıp Müslümanlarla savaşmaları gibi, kafirleri ve bidatçileri Müslümanlara tercih etmezler. Hatta Müslümanlardan olan bidatçilere dahi kafirleri tercih etmezler.³²

1.3.2 Ehl-i Sünnet'e Mensup Kişilerin İnançsal Özellikleri

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in inanç metodolojisini açıklamaya çalışırken onların tuttıkları yolun ılımlı, mutedil ve orta bir yol olduğunu vurgular ve açıklamalarına şöyle devam eder: Onlar İlâhî sıfatlar hususunda orta yolu tutmuşlar, ne İlâhî sıfatların varlığını tümünden inkâr eden Mu'attıla'nın ne de İlâhî sıfatları insanların sıfatlarına benzeten Müşebbihe'nin yolunu benimsemişlerdir. Onların bu husustaki metodik yaklaşımı ikisinin ortası bir metottur.³³ Benzer şekilde onlar, kader hususunda Mu'tezile ile Cebriyye (Cehmiyye); va'id (Allah Teâlâ'nın azapla korkutması) hususunda Mürcie, ile Va'idiyye (Hâricîler) ve Mu'tezile; sahâbe hakkında, Râfıziler ile Hâricîler;³⁴ Hz. Osman hususunda Mervânîler ile Zeydîler; Hz. Ali hususunda Hâricîler ile Râfıziler arası görüş benimsemişlerdir.³⁵ Onlar, sahâbîlerin fazilet bakımından önde olanlarına (es-Sâbikûne'l-Evvelân) hürmet duyar, onların üstünlüklerini ve kıymetlerini takdir ederler. Sadece sahâbe değil, yüce Ehl-i Beyt mensuplarının, dinen belirlenen haklarına ve hukuklarına da riâyet ederler. Bilhassa, Hz. Ebûbekr ve Hz. Ömer'in, faziletçe hiçbir dengi ve benzerinin bulunmadığına, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin bu iki sahâbeden fazilet sırasına göre daha alt mertebede olduğuna inanırlar.³⁶ Onların sevgileri Hıristiyanların sevgileri gibi aşırılığa varmaz. Kişileri eksiklik ve faziletleriyle değerlendirir, iyi yönlerine iyi diyerek över, kötü yönlerine de kötü deyip tenkît ederler.³⁷

³¹ Krş. İbn Teymiyye, *Minhâc*, III/342, 403; IV/149, V/178.

³² İbn Teymiyye, *Minhâc*, V/157-158; VI/375.

³³ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/3-16, 129, 141, 162, 166, 168-169, 195, 217, 226, *Minhâc*, III/468, V/172; *Mecmû'atü'r-Resâil*, I/274, 277, 393, 400, 415, 439.

³⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/141, *Mecmû'atü'r-Resâil*, I/400; *Minhâc*, V/172.

³⁵ İbn Teymiyye, *Minhâc*, III/469; V/172; *Mecmû'*, III/373-375.

³⁶ Bkz. İbn Teymiyye, *Minhâc*, II/71.

³⁷ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV/292, 543-544.

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in Allah-âlem ilişkisi konusundaki inancını da şöyle özetlemeye çalışır: Ehl-i Sünnet'e mensup kişiler, Allah'ın emir ve nehiyelerine, kadere, her şeyin yaratıcısının, Rabbi ve malikinin Allah olduğuna, onun dilemediğinin olup, dilemediğinin olmayacağına, her şeye gücü yettiğine, ilminin her şeyi kuşattığına her şeyi tek tek bir defterde kaydettiğine, Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu sebeplere, bu sebepler vasıtasıyla varlık alanında meydana gelen şeylerin Allah tarafında yaratıldığına inanırlar.³⁸

İşte İbn Teymiyye'ye göre Ehl-i Sünnet'in özellikleri, genel hatlarıyla bunlardan ibarettir.

2-İBN TEYMIYYE'NİN ORTAYA KOYDUĞU AYRINTILI EHL-İ SÜNNET İNANCI

İbn Teymiyye'nin sunmuş olduğu Ehl-i Sünnet inancının ayrıntılarına inmeden önce, yine onun Ebû Muhammed b. Abdilkerim el-Basrî (347/958)'nin *Usulü's-Sünne ve't-Tevhîd* isimli eserinden naklettiği kısaca "Ehl-i Sünnet İnancının On Dört Belirgin Vasfı"nı zikretmekte fayda mülâhaza ediyoruz. İbn Teymiyye'nin bildirdiğine göre, adı geçen şahıs şunları yazmıştır:

İslam beldelerinin tümünde bulunan selefin ve selevi takip eden Müslüman fakihlerin ve din imamlarının icma ettikleri görüşe göre, Ehl-i Sünnet inancının on dört ana prensibi vardır. Bunların yedi tanesi Kelime-i şehâdet ile ilgili olup, dünya ile alakalıdır. Diğer yedisi ise, gayb ile ilgili olup, ahiret ile alakalıdır.

Dünya İle İlgili Olan Temel Prensipler Şunlardır: İmanın söz, amel ve niyet olduğuna inanmak, hayrın da şerrin de kader ile belirlendiğine inanmak, Kur'an'ın yaratılmamış olduğuna inanmak, Dört Halife'nin halife oluş sırasına göre üstünlüklerine inanmak, imametin gerekliliğine inanmak, Halifelere başkaldırıcıyı terk etmeğe inanmak, kible ehlinden olan ölünün üzerine namaz kılmağa inanmak, tartışma ve münakaşadan kaçınmağa inanmak.

Ahiret İle İlgili Olan Temel Prensipler: Kabirde cereyan eden olaylara inanmak, kıyametle ilgili haberlere inanmak, öldükten sonra dirilmeğe inanmak, Allah Teâlâ'nın ahirette müminlerce görüleceğine inanmak, şefaât, mizan ve sıratın var olduğuna inanmak, havzın varlığına inanmak, Cennet ve Cehennemin ebediliğine inanmak.

Kim ki bu sayılan hususlara aykırı inanç taşırsa, o kimse Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inancının dışında bir inanca sahip olmuş demektir. Bunun böyle olduğunda hiçbir memleketteki Hadisçilerin, Fakihlerin ve alimlerin şüphesi bulunmamaktadır.³⁹

İbn Teymiyye, Ebû Muhammed b. Abdülkerim el-Basrî (347/958)'nin *Usulü's-Sünne ve't-Tevhîd* isimli eserinden naklederek genel hatlarıyla ve özet bir

³⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/112-113.

³⁹ Bkz. İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, VIII/494, 503.

şekilde belirlemeğe çalıştığı Ehl-i Sünnet inancını, “*el-'Akîdetü'l-Vâsıtıyye*” isimli risâlesinde ve buna ilaveten, şeyh Adıyy b. Müsafır el-Emevî (557/1162)'nin cemaatine intisap etmiş olan Müslümanlara gönderdiği *el-Vasıyyetü'l-Kübrâ* isimli mektubunda daha da detaylandırır. İbn Teymiyye, *Mecmû-'u Fetâvâ* isimli eserinde anlattığına göre *el-'Akîdetü'l-Vâsıtıyye* (*Vâsıt Akîdesi*) isimli eserini, Vâsıt kadılarından bir âlimin, hem şahsı hem de ailesinin esas alacağı bir risale yazmasını kendisinden istemesi üzerine kaleme almıştır.⁴⁰

İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsıtıyye* isimli eserinde “Ehl-i Sünnet İnancı”nı ana hatları ile şu şekilde belirlemeğe çalışır: İlahî yardıma mazhar olmuş ve kurtuluşa ermiş fırka olan ve kıyamet saatine kadar da var olacak olan, “fırka-i nâciye-i mansûre inancı” olan Ehl-i Sünnet inancı: Allah’a, Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine, öldükten sonra dirilmeğe, hayır ve şerrin Allah tarafından kader ile belirlendiğine iman etmektir.⁴¹

İbn Teymiyye bu özet anlatımdan sonra birinci esastan başlamak suretiyle her bir maddeyi birer birer ele alıp detaylı incelemeğe başlar. Onu gerek *el-'Akîdetü'l-Vâsıtıyye* isimli eserinde, gerekse bütün eserlerinde karışık bir şekilde ortaya koymuş olduğu detaylı Ehl-i Sünnet İnancını, bu makalemizde biz de birinci iman esasından başlayarak daha sistemli bir şekilde şöyle belirlemeye çalışacağız:

2.1. ALLAH İNANCI

İbn Teymiyye'nin ortaya koyduğu, “Ehl-i Sünnet'in Allah inancı”nı ortaya koymazdan önce, evvela ona göre “Allah inancı hakkında uyulması gerekli olan genel metodu ve doğru inancı” ortaya koymayı uygun görmekteyiz. O, bu konuda şu hususlara dikkat çekmektedir: *Allah'a iman etmek demek, Allah Teâlâ kendi zatını, Kitabı'nda nasıl nitelemiş, Peygamber Allah Teâlâ'yı bizlere nasıl tanıtmışsa, aynen o şekilde Allah'a inanmak ve dinin temel kaynaklarında (naslarda) bize bildirilen Allah'a ait sıfatların asıllarında hiçbir şekilde söz ve anlam bozmasına (tahrîfe) girişmemek, onları tümden yok saymaya veya sıfatları işlevsiz kılmaya (ta'tîle) kalkışmamak, onların nasıllığını sormaya (tekyîfe) yeltenmemek ve o sıfatları, yaratıklara denk tutmadan (temsilden) kaçınmaktır. O, yarattığı şeylerle kıyaslanmaktan münezzehtir ve yücedir. O, kendisini de başkasını da en iyi bilen, en doğru ve en güzel sözlüdür. Her türlü eksiklikten münezzehtir olan Allah Teâlâ, kendisini nitelediği ve isimlendirdiği nitelik ve isimlerde, “isbât” ve “nefy” metodunu bir araya getirmiştir.⁴² Benzer şekilde Allah'ın*

⁴⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/129.

⁴¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/129.

⁴² *İsbât*, Allah Teâlâ'yı olumlu nitelemelerle niteleme, *nefy* ise olumsuz nitelemelerle niteleme demektir. Diğer bir ifade ile *isbât*, Allah Teâlâ'nın, *Hayat* (canlıdır) *Semi'* (iştir), *Basar* (görür), gibi sübütî sıfatlarının varlığına inanmak, *nefy* ise, Allah Teâlâ'nın *Kıdem* (öncesi yoktur), *Beka* (sonrası yoktur), *Muhalefetün li'l-Havâdis* (benzeri yoktur) *Vahdâniyet* (eşi yoktur) gibi selbî sıfatlarına inanmak demektir. Evvelki grup sıfatları olumlu mana taşıırken, ikinci grup sıfatlar olumsuz mana taşırlar. Yani daha açık bir ifadeyle, *sübütî sıfatlarda* “görmesi vardır, iştir”

*Nebileri de buldukları dosdoğru yol üzerinde, eksiklik ve kusurdan uzak bir tanımlama ile Allah Teâlâ'yı doğru nitelemişlerdir.*⁴³

İbn Teymiyye, ortaya koyduğu bu genel metodun kapsamı içinde, Kur'an'da Allah Teâlâ'nın kendini nitelediği âyetleri⁴⁴ sıralayarak buralarda geçen sıfatları zikretmekte ve sözü bu âyetlerde geçen Haberî Sıfatlara getirmektedir. O, bu bağlamda bu âyetlerde geçen, *istivâ* konusunun yanı sıra "Allah'ın göklerde olduğunu" ve "mahlûkat ile birlikte bulunduğunu" bildiren nassların anlamını⁴⁵ ve doğru ve adil sözlü olması, kelâm (konuşma) ve nidâ (çağırma) sıfatlarına sahip olması, Allah Teâlâ'nın kelimeleri, Kur'an'ı inzali, Kur'an'ı Peygamber'e talim buyurması, Allah Teâlâ'nın ahirette görülmesi gibi konuları ve inanılması gerekli olan doğru inancı çok teferruatlı bir şekilde izah etmekte⁴⁶ daha sonra hadislerle geçerek Allah'ın zatına isnat edilen sevinme, semada olma, dünya semasına inme, gülme, taaccüp etme, mahlûkatı ile beraber olma, cennette insanlarla konuşma gibi vasıflar ile yine O'na isnat edilen ayak, el, yüz gibi pek çok sıfatlara değinmektedir.⁴⁷

İbn Teymiyye'ye göre *firka-i nâciye* olan *Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat*, Kur'an'da ve Hadislerde Allah Teâlâ bizzat kendini nasıl nitelemiş ve ne ile isimlendirmiş ise, o şekilde Allah'ı nitelemekten ve isimlendirmekten kaçınmaz, o İlâhî sıfat ve isimlere olduğu gibi inanırlar. Onlar, bu sıfatlarda bildirilen kelimeleri tersyüz edip beşer anlayışına göre manalandırarak çarpıtmadan (tahrif), onları yok saymadan veya işlevsiz kılmadan (ta'tîl), onların nasıllığını sormadan (tekyîf), yaratıklara denk tutmadan (temsîl) geldiği şekil üzere iman ederler ve böylece de ilâhî isimlerde ve O'na işaret eden hususlarda ilhada düşmezler. Başka bir ifade ile İlâhî isimler ve sıfatlar hususunda haddi aşıp bunlar üzerinde ekleme veya eksiltmede bulunmak suretiyle gereksiz yorumlamalara gitmez, zâhir ve hakîkî manalarına

→

vardır, duyması vardır, iradesi vardır..." şeklinde anlamlandırdığımız "var" diye nitelediğimiz gibi manalar bulunurken, bunlarda da tam tersine manalar bulunur.

⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/129-130.

⁴⁴ Allah Teâlâ'nın kendini nitelemiş olduğu bu âyetler için bkz. el-Bakara 2/22, 165, 195, 210, 222, 253, 255; Âl-i İmrân 3/31, 54, 181; en-Nisâ 4/58, 93, 149; el-Mâide 5/1, 19, 54, 64; el-En'âm 6/18, 54, 59, 158; el-A'râf 7/156; et-Tevbe 9/7, 46, 105; Yûsuf 12/64, er-Ra'd 13/13; el-İsrâ 17/111; gibi; krş. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/131-134.

⁴⁵ Allah'ın yaratılmışlarla beraber olması zat olarak değildir. Çünkü O'nun açısından mekan söz konusu olamaz. Zira, zamanı da mekânı da yaratan O'dur. Mekân yaratık, Allah yaratan olunca, Allah'ın bir mekânda olması, yarattığına muhtaç olması demektir ki, bu son derce saçmadır. O'nun beraberliği, bir kimsenin bir kimse ile olan beraberliğine benzememektedir. O'nun beraberliği, her şeyi görme ve bilme anlamındaki beraberliktir. Bu konuda Kur'an'da pek çok âyet bulunmaktadır. Bunlardan birisi Hadid suresinin 4. âyetidir: "Allah, nerede olursanız olun, sizinle beraberdir O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istiva edendir."

⁴⁶ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/135-137.

⁴⁷ Yukarıdaki dipnotlarda pek azı gösterilen âyetler ile burada işaret edilen hadislerin tümünün kaynakları fazla kabarıktığından dolayı, gereksiz yere yer işgal etmemesi açısından bu kaynakların hepsi teker teker zikredilmemiştir. Daha fazla bilgi almak için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/3, 131-140.

aykırı teville asla sapmazlar. Bunu yaparken de o, sıfat ve isimleri yaratıkların sıfatlarına benzetmemeye de özen gösterirler. Aksine, bütün bunları, nasıl gelmişse öylece kabul eder ve böyle olmayı emrederler. Bu isim ve sıfatlardan kastedilen gerçek manaları bilme işini, bunlardan Allah'ın ne murat ettiğini doğru şekilde bilen ehline bırakırlar. Allah'a ait sıfatların nasıllığı ve niceliği üzerinde durmalarının sebebi, Allah'ın, yaratıkları içinde ne bir adaşının ne de herhangi bir dengi ve benzerinin olduğunu, onların gayet iyi bilmeleridir. Onların, Allah'ın sıfatları hususundaki metotları Cebriyye'nin sıfatları işlevsiz kılma metodu (ta'tîl) ile Müşebbihe'nin Allah'ın sıfatlarını kulların sıfatlarına benzetme metodu (temsîl) arasında orta bir metottur. Bu yüzden, nasıl ki diğer ümmetler içinde Muhammed Ümmeti orta (vasat) ümmet ise, onlar da bu orta ümmette yer alan diğer fırkalar arasında orta bir fırkadır.⁴⁸

2.2-ALLAH'IN AHİRETTE GÖRÜLEBİLECEĞİ İNANCI (RU'YETULLAH)

Konuya girmezden evvel şu hususa dikkat çekmekte fayda mülâhaza etmekteyiz: İbn Teymiyye, "Allah'ın Görülmesi / Ru'yetullah" problemini de tıpkı yukarıdaki Kur'an eksenli "Allah Kelâmı/Kelâmullah" probleminde olduğu gibi "imanın temel esasları" ile ilişkilendirmekte ve probleme sırf kelâmî problem gözüyle bakmamaktadır. Nitekim o, "ru'yetullah" tartışmalarına eserlerinde uzun bir şekilde girer, ru'yetullahın varolduğuna dair ne kadar aklî ve naklî delil varsa en ince ayrıntısına varıncaya kadar ortaya koymaya çalışır. Bizim bunların hepsine burada girme imkânımız bulunmamaktadır. Ama şu kadarını söylememiz gerekmektedir ki o, ru'yetullah problemine, olamazsa olmaz temel imanî bir hususmuş gibi bakmakta, bu problemi direkt olarak *Allah'a, Kitaplarına Peygamberlerine iman ile ilgili hususların* içine sokmakta ve inanılması gerekli doğru bir Ehl-i Sünnet inancı olarak belirtmektedir. O, bu hususta şunları söylemektedir: "*Allah'a, Kitaplarına Peygamberlerine iman ile ilgili hususların içine, "bulutsuz bir günde insanların güneşi veya ayın on dördüncü gecesinde dolunayı apaçık gördükleri ve rahatlıkla seyrettikleri gibi, müminlerin kıyamet günü Allah'ı gözleriyle göreceğine ve bu görme esnasında kıyamet meydanında olacaklarına, hatta daha sonra, cennete girdikten sonra da Allah Teâlâ'yı diledikleri şekilde göreceğine" hususuna iman etmek de girmektedir.*"⁴⁹

⁴⁸ Allah inancı konusunun tümü hakkında bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/129-143; IV/2; Ayrıca Ehl-i sünnet'in sıfat anlayışı ve bu konuda izlemiş olduğu mutedil yolu konusunda geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, VI/256-267; *Mecmû'*, III/3-16, 129, 141, 162, 166, 168-169, 171-172, 195, 217, 226, 375; IV/2-8, 151, 175-186; V/22-24, 33-34, 46-47, 90-98, 100-101; VI/68, 268; XIII/177; *Mecmû'atü'r-Resâil*, I/274, 277, 393, 400, 415, 439; *Minhâc*, II/105-107, 222-224; III/468; V/172, 468; Ayrıca *Mecmû'*un beşinci ve altıncı cildinin tamamen *Haberî Sıfatlar* konusuna ayrıldığını hatırlatmada fayda vardır.

⁴⁹ Ru'yet (Allah'ın ahirette görülmesi) hususunda daha geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/144, 385-394; VI/401-544. (İbn Teymiyye, konu ile ilgili hadislerin çok uzun kritiğini, VI/401-544 de yapmaktadır.)

2.3. KUR'AN İNANCI

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in Allah'a inanma biçimini kendi ortaya koyduğu şablona göre bu şekilde belirledikten sonra, Kur'an inancını da şu şablona oturtur: *Bu ümmetin selefinin ve Ehl-i Sünnet'in Kur'an hakkında tutunduğu yol (mezhep) şudur: Kur'an Allah kelâmıdır, O'nun katından indirilmiştir. Mu'tezile başta olmak üzere, bir kısım mezheplerin iddia ettiği gibi, Kur'an yaratılmış (mahlûk) değildir. O'ndan başlamıştır. Ona dönecektir. Seleften bir çok zâtın görüşleri bu doğrultudadır. Allah, Kur'an ile (mecâzî anlamda değil) gerçek anlamda konuşmuştur. Hz. Muhammed'e indirildiği haliyle gerçek bir Allah kelâmıdır, başkasının kelâmı değildir. Kur'an hakkında "Allah kelâmından hikâye edilen, O'ndan teşekkül ettirilen O'nun içindekini ve aslını beyan eden ifade (hikâye 'an kelâmillah ev ibâre 'anh) demek caiz değildir.*⁵⁰

İbn Teymiyye, Mu'tezile'nin Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşüne karşı çok tepkilidir. Bu tepkisini o da, Mu'tezile'nin tam karşısında bir noktada tavır almakla ortaya koymaya çalışır. Nitekim o, bu konuda şunları söylemektedir: *Hatta, insanların onu okuyup Mushaf'lara yazmaları durumunda bile Kur'an, gerçek manada Allah kelâmı olma özelliğini kaybetmez. Çünkü, "kelâmın, aktarana ve tebliğ edene değil de, ancak ilk söyleyene nispet edileceği" ilkesine inanmak, Allah'a ve Kitaplarına iman etme kapsamı içindedir.*⁵¹ *Kur'an, sadece harfleri değil, aynı zamanda nazmı ve anlamı ile birlikte Allah kelâmıdır. Zira, ne manasız harf, ne de harfsiz mana Allah kelâmı olabilir. Tüm bunlar, Kur'an'ın kapsamına, Allah kelâmının kapsamına dahildir. Harflerin i'rabına gelince, i'rab⁵², harflerin tamamlayıcısı durumundadır.... Mushaf'ın noktasız ve harekesiz yazılması böyle değildir. Çünkü Mushaf'ın noktasız ve harekesiz yazılması caizdir. Nitekim sahâbe de kendi Mushaf'larını noktasız ve harekesiz yazmışlardır. Bundan dolayı, hareke ve nokta konulmasının mekruh ve bidat olduğu hususunda farklı görüşler var ise de, doğrusu, bunların hiçbirinde mahzurun bulunmadığıdır.*⁵³

Kur'an ile ilgili inanılması gerekli olan diğer hususları İbn Teymiyye şu şekilde sıralar: Selefin ve sünnet imamlarının ittifak ettiği diğer bir görüş ise, Hz. Peygamber'den sabit olan, "Cenabı Hakk'ın sesle konuştuğu, Hz. Âdem'e sesle nidâ ettiği" şeklindeki hadisin ve buna benzer diğer haberî sıfatların yer aldığı

⁵⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/144.

⁵¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/144.

⁵² Çok kuvvetle muhtemeldir ki, İbn Teymiyye'nin burada bir hadisten yola çıkarak ifadelendirdiği *i'rab* kelimesinden kastı, Arap dilinde, "baştaki âmile göre kelime sonlarındaki harfin almış olduğu hareke değişikliği ve bu değişikliğe göre meydana gelen anlam değişmesi" manasındaki *i'rab* değildir. Kanaatime göre O, bundan daha çok "Kurân'ın manasını anlama" veya "harflerin ağızdaki çıkış yerlerine/mahreçlerine iyice dikkat ederek güzelce telaffuz etmeyi/diksiyonu" kastedmektedir. Nitekim kelimeyi bu şekilde ifade eden görüşler de mevcuttur. Bkz. es-Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebibebr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1306, I-II, II/181

⁵³ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/401.

hadislerin tasdik edilmesinin gerekli oluşudur. Bu konuda sünnet İmamları derler ki: Kur'an'ın, okunuşu da yazılışı da böyledir ve kulun okuduğu Kur'an tilâveti için: "Bu tilâvet mahlûktur" denilemez. Çünkü okuma (tilâvet), Kur'an'ın kapsamına (şümûlüne) girmektedir. "Bu tilâvet gayr-i mahlûktur" da denilemez. Zira onlara göre, bu tilâvetin şümûlüne kulların fiillerinin dahil olması söz konusudur.⁵⁴

Sünnet imamları burada çok ince bir noktayı dikkatlerden kaçırmamaya çalışmaktadırlar. O ince ve çok önemli nokta şudur: "Kur'an'ın okunması" fiilinin bizzat kendisine "yaratılmıştır" demek ne ölçüde sakıncalı ise, "yaratılmamıştır" demek de o ölçüde sakıncalıdır. Zira, "Kur'an'ı okuma eylemi"nin öznesi insan olduğu için, "insanın okuduğu Kur'an okuma eylemi"ne eğer "yaratılmamıştır" denilirse, o zaman da bir başka mahzur ortaya çıkmakta ve "kulun fiilinin yaratılmamış olduğu" dolaylı olarak ifade edilmiş olmaktadır. Bu durum ise, Mu'tezile'nin "insanın eylemlerini Allah yaratmaz kendi yaratır" temel ilkesini desteklemek demektir.

İbn Teymiyye, Mu'tezile'ye karşı yukarıda ortaya koymuş olduğu tepkisel tavrındaki yanlış anlamaya sevk edecek "insanların onu okuyup Mushaf'lara yazmalarını durumunda bile Kur'an, gerçek manada Allah kelâmı olma özelliğini kaybetmez" sözüne açıklık getirmeye çalışır. Bu muğlâk ve yanlış anlamaya meydan verecek ifade, *selef imamlarından aktardığı pasajdaki şekli ile "okuyup" "yazmaları" ifadesidir. Çünkü bu ifadeden, insanların okuma anındaki "ses"leri ile tamamen insan kaynaklı olan ve insanların ortaya koymuş oldukları "yazı"lar da sanki Allah kelâmı imiş gibi algılanmaktadır. İbn Teymiyye, bu kafa karışıklığını ortadan kaldırmaya yönelik olarak açıklamalarda bulunur ve "Kur'an yazısındaki mürekkep kadîmdir", "Kur'an için kullanılan yaprağın bizzat kendisi, cildindeki deri, cildin ipliği ve etrafını çevreleyen cilt kapağından herhangi bir parça da, Allah kelâmıdır", "Harflerin noktalandığı ve hareketlerin verildiği mürekkep de kadîmdir", "Kur'an harflerinin i'râbı, Kur'an'dan değildir", "Kulların Kur'an okuma anındaki lâfızları ve sesleri kadîmdir" diye Kur'an hakkında hüküm veren kişileri, sünnete eklemede bulunan, bidatçi, sapık, saf cahil, insanların en cahili ve onların sünnetten en uzak olanı, gibi vasıflarla nitelendirir. Ama bunun yanında "Kur'an, Mushaf'ta değildir. Mushaf da ancak mürekkep, yaprak veya anlatım ve ibare vardır" diye(rek Kur'an'ı salt olarak mürekkep ve yazıdan ibaret sayı)n kimseyi de bidatçi sapık, cahil ilan eder ve Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'e gönderdiği Kur'an'ın, şu iki kapak arasında (mürekkeple yazılmış) bulunan Kur'an olduğunu söyler.⁵⁵ Böylece o, insanların okuma anındaki "insan sesi"nin değil de, bu ses ile ortaya konan kelimelerin (lafızların) ve bunların anlamlarının (manaların) "İlâhî kelâm" olduğunu vurgulamaya çalışır.*

⁵⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/402.

⁵⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/402-403.

Sonuç olarak şunun altını çizmek gerekir ki İbn Teymiyye, eserlerinde Kur'an ile ilgili kelâmî problemlere yaklaşırken, meseleye salt kelâmî veya felsefî bir tartışma nazarıyla bakmayıp daima Allah'a ve Kitaplarına iman konularıyla ilgi kurarak çözmeye çalışır.⁵⁶

2.4. MELAİKE İNANCI

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in melâike inancı konusunda da geniş açıklamalarda bulunur ve Melekler ile insanların üstünlük dereceleri üzerinde durur. Ona göre: “*Sonucun (nihâyetin) mükemmel oluşu açısından sâlih insanlar, başlangıcın (bidâyetin) mükemmel oluşu açısından da melekler üstündür. Ama kıyamet gününde, cennete girişten sonra salih insanların durumları Meleklerin durumundan üstün olacaktır.*”⁵⁷

İbn Teymiyye, bir hayli zorlandığı bu meselede şu ihtimaller üzerinde durarak konuyu çözmeye çalışır:

Üstünlük ya melek cinsi ile insan cinsi arasında veya meleklerin salih olanları ile insanların salih olanları arasında olur. Birinci durum dört türü içeren bir meseledir ve şu sorularla insan karşı karşıyadır:

1-İnsanların her biri meleklerin her birinden üstün müdür?

2-Birey bazında değil de, bütün olarak İnsanlar bütün olarak meleklerden üstün müdür?

3-Üstün olanı üstün olan ile, bir taraftaki faziletliyi diğer taraftaki fazilet ile karşılaştırırsak acaba hangi taraftaki üstün diyebiliriz?

4-Meleğin hakikati ve tabiatı mı daha üstündür yoksa insan hakikati ve tabiatı mı üstündür?

İbn Teymiyye, birinci soruyu şöyle cevaplar:

Bu soruyu hiçbir akıllı soramaz. Zira insanlardan kafir, facir, cahil ve müstekbir kimseler bulunmaktadır. Bunlar, tartışmasız şekilde Melaiikeden, hatta hayvanlardan daha aşağıdır. İbn Teymiyye burada, bazı insanların hayvandan aşağı olduğuna deliller ortaya koyar.

İbn Teymiyye, ikinci soruya cevap verirken tereddüt eder ve şöyle der:

Evet üstündür denebilir. Bu meselenin salih insanların, meleklerden üstün olduğu görüşüne göre tartışılabilir. Ama bu hususun gerçeğini bilemiyorum.

İbn Teymiyye, üçüncü sorunun cevabında da tereddütlüdür. Ama yine de o şöyle bir açıklama getirir:

Meleklerden kendi aralarında faziletçe üstün olanlar, bir çok insandan üstündür. Ama insanların kendi aralarındaki üstün kişileri ise meleklerin üstü olanlarından üstündür. Lakin bir taraftaki, üstün olanlar ile aşağı derecede olanların

⁵⁶ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/144.

⁵⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/343.

derece farkı diğer taraftakilere nispetle çok daha fazladır. Yine de mahlûkatını en iyi bilen, Allah'tır.

İbn Teymiyye, dördüncü soruyu cevaplamak için meseleyi epeyce tartıştıktan sonra, neticede kanaatini şöyle netleştirir:

“Bütün bunlarla beraber, kanaatim o dur ki, -yine de doğruyu Allah bilir- Meleğin hakikati daha üstün, daha mükemmel, insanın hakikati daha sade ve kapsayıcıdır.”

İbn Teymiyye, bu konuyla ilgili önemli örnekler verir ve bir neticeye varır. Onun vardığı neticeyi özetle şöyle aktarabiliriz:

Mutlak olarak kastedildiğinde “Meleği melek yapan bütün özellikleriyle birlikte düşünülen meleklik hakikati”, “İnsanı insan yapan bütün özellikleriyle birlikte düşünülen insanlık hakikati”nden daha üstündür. Bunda şüphe yoktur.⁵⁸

İbn Teymiyye, “Hz. Âdem’e secde” hususunda konu ile ilgili yer alan “insan-melek üstünlüğü” “Âdem’e secde etmenin manası ve imkânı” gibi problemlere yer verir ve bu tartışmalarda Hz. Âdem’in meleklerden üstün olduğunu, O’na yapılan secdenin Allah’a yapılan secde anlamında olmadığını ifade ederek iki tür secdenin varlığından bahseder: 1-İbâdet secdesi, 2-İkram etme ve şereflendirme secdesi. İbn Teymiyye birinci tür secdenin Allah’tan başka kimseye yapılamayacağını, ikinci tür secdenin ise, Hz. Âdem’e yapılan secde türünde olduğu gibi ikrâm ve şereflendirme olduğunu belirtir ve Hz. Yusuf’un babası ve kardeşlerinin Hz. Yusuf’a yaptığı secdeyi buna destekleyici delil getirir.⁵⁹ Ayrıca İbn Teymiyye her secdenin ibâdet olmadığını, mesela hayvanların Hz. Peygamber’e secde yaptıklarını,⁶⁰ lâkin ibâdet yapmadıklarını belirterek birinci anlamdaki secdenin asla Allah’tan başka kimseye yapılamayacağını ve bunun ibâdet olduğunu, ama ikinci anlamdaki secdenin Allah’tan başka kimseye yapılamayacağını ve bunun ibâdet olmadığını, bilakis bir selamlama/tahiyye veya bir ikram ya da bir şereflendirme/teşrîf olduğunu vurgulamaya çalışır.⁶¹

2.5. PEYGAMBER İNANCI

İbn Teymiyye, “Allah tarafından Peygamberlerin büyük ve küçük günahlardan korunduğu” (masum olduğu) hususunda ki Ehl-i Sünnet’in inancını da şöyle açıklar:

İslam fıkralarının tümünde yer alan bilginlerin çoğuna göre Peygamberler, sadece büyük günahlardan masumdurlar. Bu konuda, Kelâmcıların, Eş’arîler’in, Hadis, Tefsir ve Fıkıh ehlinin çoğunluğunun görüşü bu yöndedir. Hatta selefimiz

⁵⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV/350-357.

⁵⁹ Yusuf 12/100.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Mısır, I-VI, 1313, VI/71.

⁶¹ Hz. Âdeme Secde konusunda daha geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV/356-377. Melekler konusunda daha geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV/119-143, 343-392.

olan ashâb, tâbi'ûn ve onlara uyanlardan, bu görüşün dışında bir görüş nakledilmemiştir. Fakat Peygamberlerin küçük günahlardan masum olduğu görüşü onlardan nakledilmemiştir. Bu görüş ancak ilk dönem Râfızîlerden ve bir kısım Mu'tezilîlerden nakledilmiştir.⁶²

Daha sonra İbn Teymiyye, meseleyi şöyle özetler:

“Alimlerin cumhûrundan nakledilenlerin özeti şudur: Peygamberler, küçük günah işlemekten masum değildirlere. Onlardan hiçbir zaman küçük günah meydana gelmez sözü yanlış bir sözdür. Onların mutlak masum olduklarını söyleyen ve bunda en fazla ısrar eden fırka, Râfızîlerdir. Çünkü, Râfızîler, Peygamberlerin unutmama, yanılma ve tevîl yoluyla meydana gelen hatalar da dahil olmak üzere her konuda masum olduklarını iddia ederler. Bunlar, imam olduğuna inandıkları kişinin de aynı masumiyete sahip olduğunu savunurlar. Halbuki alimlere göre bunlar, ‘Ubeydullah el-Kaddah’ın soyundandırlar. Onlara cevap olarak bir kitap yazan Gazzâlî’nin dediği gibi, bunların mezhepleri dışarıdan Râfızîlik (olsa bile) içi katıksız küfürdür.⁶³

2.6. AHİRET İNANCI

İbn Teymiyye, kabirde meydana gelen bir takım olayları sayarak, bunları “ahirete iman etme”yi tamamlayan cüzler olarak kabul eder ve bunlara Ehl-i Sünnet’in inandığını söyler. O, kabirde imtihana çekilmeğe (kabir fitnesine) kabir azabına ve kabir nimetlerine iman etmenin, ahiret gününe iman etme cümlesinden olduğunu zikrettikten sonra, kabir fitnesinden kastedilen şeyi açıklar. Onun anlattıklarından özetle şunları aktaralım: *İnsanlar kabirde sorguya çekilecek ve bir takım sualler sorulacaktır. Müminler bu suallere güzel cevap verecek, dünyada iken şüphe içinde olanlar ise bocalayacak ve cevap veremeyeceklerdir. Bunun üzerine cevap veremeyen kimseler, demir balyozla dövülecektir.*⁶⁴ *Dövülen bu kişiler öyle bir feryat edeceklerdir ki, insanlar dışında herkes bu feryadı işitecektir. Eğer insanlar bu sesi duyacak olsalardı, düşüp ölürlerd.*⁶⁵ *Bu imtihandan sonra ya nimetlerle nimetlenme veya azaplarla azaplanma başlayacak, bu durum kıyamete kadar devam edecektir. Kıyamet koptuğu zaman ruhlar derhal cesetlere döndürülecek insanlar kabirlerinden kalkarak Rableri’ne doğru yalın ayak ve sünnetsiz olarak gideceklerdir. Bu sırada güneş (tepelerine) kadar yaklaşmış olduğu için mahşer ehli, kulaklarına kadar tere batacaktır.*⁶⁶

⁶² İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV/319-320.

⁶³ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV/319-321; Ayrıca bu konuda müstakil bir çalışma olan Doç. Dr. Mehmet Bulut’un, *Ehl-i Sünnet ve Şi’a’da İsmet İnanç* isimli eserine müracaat edilerek daha geniş bilgi alınabilir.

⁶⁴ el-Buhârî, *İlim*, 24; Müslim, Ebü’l Hüseyin b. Haccâc, *es-Sahîh*, I-X+1 (20 cüz) 1. baskı, Beyrut, Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1990, Kûsûf, 11.

⁶⁵ en-Neseî, Ebü ‘Abdirrahman Ahmed b. Ali, *es-Sünen*, I-VIII, tah. Hasan Muhammed Mes’ûdî, 1. baskı, Mısır, el-Matba’atü’l-Mısriyye, 1930, Cenâiz, 110; İbn Hanbel, III/4.

⁶⁶ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû’*, III/145.

İbn Teymiyye, ahiret ile ilgili olarak *Hesap-Mîzân ve Sırat* meselelerinden de bahseder. Onun anlattıklarına göre kıyamet günü terâzîler kurulup insanların amelleri tartılacak, amel defterleri (dîvanlar) dağıtılacak, kimi sağından kimi solundan kimi de arkasından kitabını alacaktır. Bundan sonra, Allah Teâlâ kullarını hesaba çekecek, mümin kulu ile Rabbi ile yalnız kalacak, bu esnada mümin kul günahlarını itiraf edecektir. Kafirlerin ise sadece amelleri sayılacak, fakat tartılmayacaktır. Çünkü onların iyilikleri yoktur. Böylece onlar, iyilikleri de kötülükleri de tartılan kullar muamelesi görmeyeceklerdir. Ayrıca kıyamet alanında havz bulunacak ondan içenler ebediyen susamayacaktır. Ateş ile cennet arasında köprü olan sırat ise cehennem üzerinde kurulacak, insanlar üzerinden amellerine göre geçeceklerdir. Sıratın üzerinden geçiş keyfiyeti ise, kulların amellerinin derecesine göre farklılaşacaktır. Sıratı geçtikten sonra insanlar, ateşle cennet arasında başka bir köprü üzerinde duracaklar, burada müminler birbirlerinden haklarını alacak, kısas edileceklerdir. Böylece ıslah edilip temizlendikten sonra cennete girmelerine izin verilecektir. Bu izinden sonra, cennetin kapısı ilk olarak Hz. Muhammed tarafından açılacak ve cennete ilk girecek olan ümmet, Hz. Muhammed'in ümmeti olacaktır.⁶⁷

İbn Teymiyye, Şefaatin de hak olduğuna da işaret eder ve şunları söyler:

Hz. Muhammed'in kıyamet günü üç şefaati olacaktır:

a-Mahşer ehline yapacağı şefaet: Bu şefâat, insanların diğer Peygamberlere şefaet ümidi ile yapacakları şefaet müracaatlardan sonra en son olarak Hz. Muhammed'e yapılan müracaattan dolayı Hz. Peygamber'in yapmış olacağı şefaet,

b-Cennetliklerin cennete girmeleri için yapacağı şefaet,

c-Cehennemliklerin ateşe atılmaması, atılanların ateşten kurtulması için yapacağı şefaet.⁶⁸

Ayrıca İbn Teymiyye'nin, Hz. Peygamber'in ve diğer Peygamberlerin şefaatinin yanında siddıkların ve başka kimselerin de şefaet edeceklerini⁶⁹ söylemesi çok önem arz etmektedir. Zira bu açıklaması ile -özellikle de siddıkların ve başka kimselerin de şefaet edeceklerini açıkça ifade etmesi ile- İbn Teymiyye, "şefaati inkâr edenlerin sığınağı" olmaktan çıkmış olmaktadır.⁷⁰

2.7. KADER İNANCI

İbn Teymiyye, *fırka-i nâciye* olarak nitelediği Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in *kadere, kaderin hayrına ve şerrine iman ettiğini* söyledikten sonra, *kadere imanın iki*

⁶⁷ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/145-146.

⁶⁸ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/147-148.

⁶⁹ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/147.

⁷⁰ Ahiret inancı hakkında daha geniş bilgi için, bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/145-148; IV/255-318.

derecesinin olduğunu, her derece için de iki durumun bulunduğunu ifade eder ve bu dereceleri şöyle açıklar:

Kadere iman hususunun ilk derecesinde, mahlûkatın neleri yapacağını Allah'ın kendi ezeli ilmine göre bildiğine ve mahlûkatın itaatleri, isyanları, rızıkları, ecelleri v. b. bütün hallerine vakıf olduğuna iman etmek yer alır.

İbn Teymiyye, bu mertebedeki inançta şu hususlara iman etmenin gereğine dikkatlerimizi çekmektedir:

Mahlûkatın kaderlerinin Levh-i mahfuzda yazıldığına, Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şeyin kalem olduğuna ve kıyamete kadar olup bitecek şeylerin tümünün yazılıp kalemlerin kurduğuna sayfaların dürüldüğüne, Allah'ın ilmine tabi olan bu takdirin, çeşitli zamanlarda, kimi zaman topluca, kimi zaman ayrıntılı olarak meydana geldiğine, insanların ana rahminde, ruh üflenmeden önce, cenin halinde iken, Allah Teâlâ'nın bir melek göndererek rızkını, ecelini, cennetlik veya cehennemlik olacağını tayin ettiğine inanmak gerekir.

İbn Teymiyye, daha sonra *kadere iman hususunun ikinci derecesine* geçer ve bu derecedeki imanı şöyle tanımlar:

Kadere iman hususunun ikinci derecesinde, Allah'ın yürürlükteki iradesine ve her şeyi kuşatan kudretine inanma yer alır.

İbn Teymiyye, bu mertebedeki inançta ise şu hususlara iman etmenin gereğine dikkatlerimizi çekmektedir:

Allah'ın istediği her şeyin olduğuna, istemediği şeylerin asla vücuda gelmediğine, göklerde ve yerde bulunun bütün hareket ve hareketsizliğin, ancak onun iradesi ile meydana geldiğine, mülkünde sadece onun iradesinin ve muradının hakim olduğuna, her şeye yalnızca onun güç yetirdiğine, O'ndan başka yaratıcı olmadığına, kulların gerçek fâil (iş yapan), Allah'ın ise kulların fiillerinin yaratıcısı olduğuna, Allah Teâlâ'nın kudretinin yanında, kulun da bir kudret, irade ve fiilinin bulunduğu, kulun irâde ve ihtiyar sahibi (muhtar) olduğuna, İlâhî zorlama altında (mecebûr/cebîr) olmadığına, Allah Teâlâ'nın insanları yapacağı işlerde seçme hürriyetine sahip (muhtar) kıldığına ve zorlamadığına, dolayısıyla, kulun kendi seçici iradesine göre bir şeyi isteyip karar verdiğine, Allah'ın, kulun isteği doğrultusunda yarattığına, Allah'ın itaatleri emredip, isyanları nehyettiğine, müminleri sevip kafirlerden razı olmadığına, çirkini emretmeyip güzel olan şeyleri emrettiğine, mümin-kafir, iyi-kötü olan kişilerin kendi iradeleri ile bu vasıfları kazandıklarına, çünkü onların kendi işlerine güç yetirmeleri için Allah Teâlâ'nın onlara güç ve irade verdiğine, Allah'ın fiillerinin ve hükümlerinin hikmet ve maslahatlarının bulunduğuna iman etmek gerekir.⁷¹

⁷¹ Kader ve İrade konularında daha geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/108, 121-123, 132, 148-150, 373-374; VI/ 225-227; X/24-27; Ayrıca, İbn Teymiyye'nin, Kader, İrade, İnsan Fiilleri konusuna, *Mecmûu Fetâvâ'*'nin sekizinci cildinin tümünü ayırdığını söylemede de fayda vardır.

2.8. ESMÂ, AHKÂM, VA'D VE VA'İD İNANCI

2.8.1-Esmâ Ve Ahkâm Konuları

2.8.1.1-İmân Problemi

Bilindiği üzere kelimelerin en önemli problemlerinden, hatta belki de İslâm inanç tarihinin ortaya çıkmış en eski meselelerinden birisi iman küfür noktasında isimlendirme (esmâ) ve hüküm verme (ahkâm) problemidir. Siyâsî nedenlerden ortaya çıkmış ve daha sonra imanî boyut kazandırılarak slogan haline dönüştürülmüş olan “büyük günah sahibinin” (mürtebib-i kebîre) “dinden çıkıp çıkmama durumu” ve “mümin denilip denilmeme” meselesi “esmâ” ve “ahkâm” konularının temel problemidir.

İbn Teymiyye işte bu noktada, “iman”la ilgili Ehl-i Sünnet inancını şöyle ortaya koymaktadır: “Ehl-i Sünnet’in temel ilkelerinden biri de şudur: Din ve iman hem söz, hem ameldir. İman, kalbin ve dilin sözü, kalbin dilin ve azaların amelidir.”⁷² Kalbin imanı olmaksızın iman sahih olmaz. Herhangi bir şey ile ilişkilendirilmemiş yalın halde iman zikredildiğinde, İslam ve ameller, bu ismin muhtevasına girerler. İman, İslam ile birlikte zikredilirse, İslam, zahîrî ameller manasına gelir. Kalbin amelleri de imanın gereklerinden (levâzımından)dir. Eğer kalbe ait ameller kişide bulunmazsa, o kişinin kalbinde vacip iman yer almamış demektir. Öyleyse tam ve mutlak iman, amelleri gerekli kılan imandır. Çünkü Allah ismi her nasıl ki, onun zatına ve sıfatlarına delâlet ediyorsa, aynen onun gibi iman ismi de kalbin tasdikine ve kalbin amellerine ve birde azaların amellerine delâlet eder.⁷³ İman ile salih hale getirilen kalp, azalar ile amel etmeyi arzu eder. Öyleyse iman da asıl olan şey, kalbin itaati ve kalbin boyun eğmesidir. Kalbin amelleri ise, tasdik, marifet, sevgi, korku, recadır. İslam ancak zâhirî ameldir. Fakat kalbin tasdik etmesi bedenî amellerin yanı sıra kalbî amelleri de zorunlu kılar. Özetle söylenecek olursa, imanın aslı kalptedir, ama kalpteki bu iman, bazen kalpte bulunan sözlere ve amellere, bazen zahîrî amellere ve sözlere, bazen de hem kalp ve hem de bedendeki amellere isim olmaktadır.⁷⁴

2.8.1.2- İmân-Amel Münasebeti Problemi

İbn Teymiyye, esmâ-ahkâm konularından ikincisi olan “iman-amel münasebeti” hususundaki Ehl-i Sünnet’in inancını da şu şekilde aktarır: *İman, taat ile artar, masiyet ile azalır ve iman amelsiz düşünülemez. Çünkü hem imanın artıp eksildiğini, hem de imanın söz tasdik ve amelden ibaret olduğunu söyleyen nihâyetsiz denebile-*

⁷² Geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/151.

⁷³ Yani, Allah kelimesi nasıl ki, o kelimeye ad olanın zatına ve sıfatlarına delâlet ediyorsa, aynen onun gibi iman kelimesi de, imanın zatına ve sıfatlarına delâlet etmektedir.

⁷⁴ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, VII/9, 14, 16-17, 160-161, 185-189, 263-264, 528, 551-562.

cek derecede çok sayıda tâbi'în ve etbe'ü't-tâbi'în bulunmaktadır. Yine bu zatlara göre amel imandan bir cüzdür.⁷⁵

2.8.1.3-Tekfir (Bir İnsanın Kâfir Olduğunu Söyleme) Problemi

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in bu husustaki metodolojisini şu şekilde ortaya koyar:

Ehl-i Sünnet, Kible Ehlini, Hâricîlerin yaptığı gibi, sırf isyanları ve büyük günah işlemeleri sebebiyle tekfir etmezler. Aksine, onlar, masiyetlere rağmen din kardeşliğinin devam edeceğini söylerler. Çünkü onlara göre, Allah Kur'an'da zina edenlere, içki içenlere, hırsızlık yapanlara had cezası emretmiş, fakat mürtet olduklarını ve bu sebepten öldürülmeleri gerektiğini emretmemiştir. Yine Ehl-i Sünnet, "fâsık-ı millî" yi mutlak mümin (yani kâmil mümin) olarak da görmez. Bu bakımdan Ehl-i Sünnet, bu gibi kimseler için "imani eksik mümin" veya "imani sebebiyle mümin, günahları sebebiyle fâsık" tabirini kullanmıştır. Yani Ehl-i Sünnet, onlardan mümin vasfını kaldırmamakla beraber, kâmil mümin de dememiştir. Çünkü selef, büyük günah işleyen kimseyi tekfir etmekten çok şiddetle kaçınır ve bu harekete büyük tepki gösterirlerdi. Onlardan hiçbirinin büyük günah işleyenleri tekfir ettiği duyulmamıştır. Bilâkis onlar, büyük günah işleyen kimsenin tekfir edilmeyeceği hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat aynı Ehl-i Sünnet, Cehmiyyenin tekfir edilmesi hususunda görüş birliği içindedir. Yine onlar, "Kur'an mahlûktur", "Allah, ahirette görülmeyecektir", "Allah arşta değildir", "Allah'ın ilmi, kudreti, rahmeti, gazabı ve buna benzer sıfatları yoktur" diyenleri tekfir etmişlerdir. Lâkin Mürçienin tekfiri hususunda ise farklı görüşe sahiptirler. Öte yandan, sadece, Hz. Ali'nin üstünlüğünü söyleyip, bundan öteye geçmeyen Şîa'yı tekfir etmemiş, yalnızca onların bidatçı olduklarını söylemişlerdir. Bunun yanında, Allah'ın ilminin var olduğunu ikrar eden Kaderiyye ile aşırı Râfîzî, Cehmî ve Hâricîlerin tekfir edilip edilmeyeceği yönünde iki farklı görüşe sahiptirler. Fakat çoğunluk Allah'ın ilmini kabul eden Kaderiyye ile Hâricîlerin tekfir edilmeyeceği yönünde görüş beyan etmişlerdir.⁷⁶

2.8.1.4-İmanda İstisna Problemi

Bilindiği üzere, klişeleşmiş bir ifade olan "inşallah ben müminimdir" ifadesine Kelam literatüründe "imanda istisna" denmektedir. İbn Teymiyye, İman hususunda bu ifadenin söylenmesinin, dinen caiz olup olmaması hususuna da değinir ve bu konudaki Ehl-i Sünnet'in görüşlerini ortaya koymaya çalışır.

Ona göre, iman konusunda selefin bu tip şartlı ifadeler kullandıkları, mesele Abdullah b. Mes'ûd ve benzeri sahâbenin "*inşallah ben müminimdir*" dedikleri

⁷⁵ Daha geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/151-152; VII/143, 307-311, 330, 386-390, 505-507; X/269; XXII/471-472; XIII/38-40, 55-58.

⁷⁶ Bu konu hakkında geniş malumat için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/151-152, 375; IV/307-308; VII/501, 507; XXII/474, 484-486; XXIII/345.

nakledilmiştir. Yine aynı şekilde onların, güzel ameller hususunda da şartlı ifade kullandıkları, meselâ “*inşallah namaz kıldım*” dedikleri rivayet edilmiştir.⁷⁷

İbn Teymiyye, onların bu tür şartlı ifadeleri hangi hususta kullandıklarını şöyle açıklar: Seleften İbn Mes’ûd ve benzerlerinden yapıldığı naklolunan bu tip istisna ifadelerinde, onlarda meydana gelen bu şüphenin, kendilerine imanın vacip olup olmadığı hususunda değildir. Çünkü böyle bir şüphenin küfür olduğunu onlar da bilmektedirler.

İbn Teymiyye’ye göre onların böyle şartlı ifade kullanmalarındaki şüphelerin nedenleri şunlardır: Allah’ın emrettiği vecibeleri, emrettiği şekilde hakkıyla ve layıkıyla yaptığını kesin olarak bilmemek, güzel bir son ve faydalı iman üzere ölme hususunda hiçbir bilgiye sahip olmamak, nefsinin tezkiye edip temize çıkarma korkusuna kapılmak, yaptığı amelleri kabul edilen ve emredilen şekil üzere yapıp yapmadıklarını bilmemek, gelecekte olacak olan işlerin Allah’ın dilemesiyle olduğunu, bütün her şeyin onun dilemesiyle meydana geldiğini bilmek.⁷⁸

Burada İbn Teymiyye, sonradan gelen nesiller tarafından, seleftin bu tavrının kötüye kullanıldığının altını çizmeyi de ihmal etmez. O, bu konuda da şöyle der: “*Ama onlardan sonra (ashâbın masum niyetlerle ortaya koydukları bu tavrı, kendi mezhepsel menfaatleri uğrunda kötüye kullanan) öyle cahil bir topluluk ortaya çıktı ki, artık her hususta kesin ifade kullanmamayı (alışkanlık haline getirerek) kesin ifade kullanmayı doğru bulmaz oldular. Hatta, bu konuda uydurma bir takım hadisler bile rivâyet ettiler.*”⁷⁹

İbn Teymiyye, geçmiş zaman kipiyle söylenen ve varlığı kesin olarak bilinen şeyler hususunda şartlı ifade kullanmanın dine de akla da aykırı olan bir bidat olduğunu, mesela bu inşallah ağaçtır, bu inşallah insandır, gökler inşallah üzerimizdedir, inşallah Allah’tan başka ilah yoktur, inşallah Hz. Muhammed Allah’ın Resulüdür gibi ifadelerin bu nevi ifadeler olduğunu ve bu ifadeleri kullanmadan sakınılması gerektiğini vurguladıktan sonra, geçmiş zaman kipiyle söylenen sözlerde şartlı ifade kullanmanın ne Kitap’ta ve ne de Sünnet’te bulunduğunu, bu iki kaynakta sadece gelecek zamanla ilgili hususlarda şartlı ifade bulunduğunu örneklerle izah eder, açıklar.⁸⁰

İbn Teymiyye, şartlı ifade kullanmanın caiz olup olmadığı hususunda görüş belirten insanların üç guruba ayrıldığını söyler ve bu üç grubu şöyle açıklar:

a-Şartlı ifadeyle konuşmanın gerekli olduğunu, aksi davranan kişilerin bidatçı olduğunu savunanlar,

⁷⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, III/289.

⁷⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, III/289; VII/505; VIII/427; XIII/41.

⁷⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, III/290.

⁸⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, VIII/421, 425-426.

b-Şartlı ifadeyle konuşmanın “sakıncalı olduğu”nu, “bu tür ifadelerin, sonuçta kişileri imanda şüpheye varma tehlikesine sürükleyeceği”ni iddia edenler,

c-Şartlı ifade kullanma hususunda orta yolu tutup, bir yönden caiz bir yönden de terk edilmesi gerekli olduğunu söyleyenler. Bu son görüş, selefın görüşüdür.⁸¹

2.8.1.5-İmanın Yaratılmış Olup Olmadığı Problemi

İbn Teymiyye'ye göre, Ahmed b. Hanbel gibi selef imamlarından hiçbirisi, asla ne imanın kadim olduğunu ne de yaratılmış olduğunu söylemişlerdir.⁸²

2.8.2-Va'd Ve Va'id Konuları

Tıpkı iman problemi gibi, kelim ilminin bir diğer önemli ve en eski problemlerinden birisi, kelâm terminolojisindeki ifadesi ile “va'd-va'id”, problemidir. Başka bir ifade ile, iman küfür noktasında isimlendirilen ve hüküm verilen insan için, Allah Teâlâ'nın Kur'an'da vermiş olduğu, “iyi olanlara mükâfât, kötü olanlara ceza sözü”nün ahirette “uygulanış biçimi” problemidir. Bu problem de iman problemi gibi siyâsî nedenlidir ve İslam inanç tarihinde derin ayrışma ve bölünmelere neden olacak sloganik hale dönüştürülmüştür. Bu problemin en önemli iki alt konusu “şefaât” ve “büyük günah işleyen kişinin affedilip edilmeyeceği” konusudur.

2.8.2.1-Büyük Günah Ve Şefaât Problemi

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in prensiplerinden birini daha aktarıırken, bizlere şunları anlatır: “Büyük günah işleyen Müslümanlara şefaât edileceği konusunda pek çok hadis bulunmaktadır. Ashâb, tâbi'în ve Müslümanların imamlarından oluşan salih selef, bu hadisler üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu konuda Hâricîler, Mu'tezile ve diğer bidat ehli ise ihtilâf etmişlerdir. Öte yandan, kalbinde zerre miktarı iman olan hiçbir kimse cehennemde kalmayacak, hepsi çıkıp, cennete gireceklerdir. Bu husus sahih hadislerle sabittir.”⁸³

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet şu hususlara net bir şekilde iman etmektedir:

a-Bir daha işlememek üzere samimi olarak günahlarından dolayı tövbe eden kişiyi Allah bağışlar ve cennet ile ilgili yapmış olduğu tüm vaatlerinden bu kişiyi de mahrum etmez. Şayet kişi tövbe etmeden ölürse iyilikleri ve kötülükleri tartılır. İyilikleri kötülüklerinden fazla olması halinde sevap ehlinden olur, aksi halde azap ehlinden olur.

b-Ehl-i Sünnet, kible ehlinden olup da açıktan fık işleyenleri, (fâsık-ı millî) büsbütün imansız sayarak Mu'tezile'nin iddia ettiği gibi ebedi cehennemlik kabul etmez. Çünkü onlara göre fâsık da iman dairesi içindedir.

⁸¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XIII/40-41.

⁸² İbn Teymiyye, *Mecmû'*, VIII/422.

⁸³ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/309.

c-Ehl-i Sünnet, Müslümanlardan fâsık olanların, imanın temeline sahip olduğuna, ama cenneti gerektirecek ve vâcip kılacak imana sahip olmadığına, bununla beraber, cehennemde ebedî olarak da kalmayacaklarına, aksine, kalbinde zerre miktarı imanı olan kimsenin cehennemden çıkacağına inanmaktadır.⁸⁴

2.9. KERÂMET İNANCI

İbn Teymiyye, asırlardan beri “kerametleri kabul etmeyen, tasavvufa, tasavvuf ehline ve velilere saygısızlıkta bulunanlar” tarafından kendilerine önder kabul edilir ve böyle gösterilmeye çalışılır. Hâlbuki aşağıdaki ifadeler bu iddianın doğru olmadığını göstermektedir: *Ehl-i Sünnet’in esaslarından biri de velilerin kerâmetlerinin hak olduğunu kabul etmek, Allah’ın, onların elleriyle çeşitli ilim ve mükâşefe ismi adı altında pek garip tabiatüstü şeyler meydana getirdiklerine inanmak, yine onların ellerinde Allah Teâlâ’nın bir takım güç ve tesirler meydana getirdiğini tasdik etmektir. Nitekim Ashâb-ı Kehf’ten, diğer ümmetlerden ve bu ümmetin ashâb, tâbi’in ve diğer nesillerinden zikredilen kerametler hep böyledir.*⁸⁵

Öte yandan İbn Teymiyye, tasavvufa da tümünden karşı değildir. Çünkü o, tasavvufun özüne değil, özünden saptırılan ve İslâm’ın özüne aykırı başka felsefe inanç ve düşünceleri davranış ve hareketleri tasavvuf diye sunmaya çalışan felsefi mistisizme karşıdır. Onun takdir ettiği tasavvuf, selefi tasavvuf, yerdığı tasavvuf ise, Ehl-i Sünnet inancına aykırı olduğunu söylediği bazı tasavvuf türleri ile Vahdet-i Vücüttür. Bu konuda tüm eserleri baştan sona iyice araştırılırsa bu durum gayet net görülebilir.⁸⁶

2.10. CENNET VE CEHENNEM İNANCI

İbn Teymiyye’ye göre, Ümmetin selefinden olan imamlar ve diğer Ehl-i Sünnet ve’l-Cemâat’e mensup kişiler, Cennet, Cehennem, Arş v.b. gibi bazı yaratıkların son bulmayacağı ve yok olmayacağı hususunda ittifak etmişlerdir.⁸⁷

2.11. SAHÂBE İNANCI

İbn Teymiyye sahâbe konusuna çok büyük önem atfetmiş bu konuda onları, Şi’anın çeşitli iddia ve tenkitlerinden korumak için müstakil bir eser bile yazmıştır.⁸⁸ Ona göre Ehl-i Sünnet olmanın en temel vasfı, ashâbın tümüne karşı sevgi ve hürmet göstermektir. Bu konuda o, *Ehl-i Sünnet ve’l-Cemâat’in en önemli*

⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, III/375; IV/307; VII/500, 501; XXII/474, 484; XXIII/345.

⁸⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, III/157. Evliya hakkındaki görüşleri için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû’*, III/416-426.

⁸⁶ Bu konuda, şuralara bakılabilir: İbn Teymiyye, *Mecmû’*, II/370, 489; IV/379; V/525; X/340; XI/18. Ayrıca İbn Teymiyye’de *Tasavvuf* isminde Tıblavî Mahmud Sa’d tarafından yapılan ve Ali Durusoy tarafından Türkçe’ye çevirilen müstakil bir çalışma da vardır.

⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, XVIII/307.

⁸⁸ Bu eser, büyük Şi’î İmamı İbn Mutahhar el-Hillî tarafından yazılarak Moğol hükümdarı Olcaytu Hudâbend’e büyük bir hediye olarak ithaf edilen *Minhâcü’l-Kerâme* isimli esere reddiyye olarak kaleme alınan, 8 cilt hacmindeki, *Minhacü’s-Sünneti’n-Nebeviyye fi Nakzi Kelâmi’s-Şi’ati’l-Kaderiyye* isimli eseridir.

özelliklerinden biri de, onların, Hz. Peygamber'in ashâbına karşı kalben saygılı olmaları, onlar hakkında herhangi bir şey konuşurken alabildiğine ihtiyatlı davranışları ve ashâbı, Allah Teâlâ'nın âyette andığı gibi⁸⁹ anmalarıdır diyerek söze başladığı ashâb hakkında bizlere şunları söyler:

Ehl-i Sünnet, Hz. Peygamber'in "ashâbımı dilinize dolamayınız..."⁹⁰ hadisi-ne itaat ederek ashâba son derece saygılı davranırlar. Onlar, Kitap ve Sünnet'te ashâbın faziletlerine ve mertebelerine dair belirtilen hususları dikkate alırlar. Mesela, Mekke'nin fethinden (Hudeybiye musalahası) önce savaş edip Allah yolunda harcama yapan ashâbı, fetihden sonra harcama yapan ashâbdan üstün tutarlar. Ve yine onlar, Bedir ehline saygı ve hürmet göstererek, Allah'ın onlar hakkında buyurduğu "İstedığınızı yapın, çünkü sizi yarlıgıdım"⁹¹ emrine inanırlar. Bey'atü'r-rıdvân'da hazır bulunan sahâbilerin cehenneme girmeyeceğine ve onların Allah'tan, Allah'ın da onlardan razı olduğuna inanırlar. Cennetle müjdelenen on sahâbe (Aşere-i Mübeşşere)nin ve bunlardan başka, Sabit b. Kays ve diğerlerinin cennetlik olduğuna inanırlar. Gerek bizatihi Hz. Ali'den ve gerekse başkalarından mütevatir olarak rivâyet edilen, Hz. Peygamber'den sonra bu ümmetin en hayırlısının Hz. Ebûbekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman sonra Hz. Ali olduğunu ifade eden hadislere inanıp gereği gibi inanırlar. Yine onlar, hilafet sıralamasında Hz. Osman'ı Hz. Ali'nin önüne geçirme hususunda icma etmişlerdir. Ancak, Hz. Osman ve Hz. Ali arasında ihtilaf etmişler, bir kısmı Hz. Osman'ı Hz. Ali'nin önüne almış, bir kısmı herhangi bir düşünce belirtmemiş, bir kısmı da Hz. Ali'yi Hz. Osman'ın önüne almıştır. Bununla beraber onlar, Hz. Ebubekir'in Hz. Ömer'e takdîm edilmesi hususunda ihtilaf etmeyip görüş birliğine varmışlardır. Burada şunu da unutmamak gerekir ki, Hz. Osman ile Hz. Ali'nin birbirlerine şahıs olarak faziletçe üstünlüğünü tartışmak, kişiyi sapıklıkla nitelendirecek bir ihtilaf değildir. Asıl sapıklık, halife olma sıralamasında yapılan yer değişikliğidir. Şöyle ki, Ehl-i Sünnet, Hz. Peygamber'den sonra, halifelik sırasının Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali olduğuna inanır. Dolayısıyla her kim bunların hilafet sırasında değişiklik yapar veya bu iki halifeyi suçlayarak, halifeliklerinin meşru olmadığını söylerse, o kişi sapık olur. Öte yandan Ehl-i Sünnet, Hz. Peygamber'in Ehli Beyti'ni de sever, onları dost edinir ve Hz. Peygamber'in onlar hakkındaki tavsiyelerini⁹² tutarlar. Onlar, müminlerin anneleri olan Hz. Peygam-

⁸⁹ Bkz. Haşr 59/10.

⁹⁰ Bkz. el-Buhârî, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî, 5; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 221, 222.

⁹¹ Buhârî, hadis no: 3007, Müslim, hadis no: 2494.

⁹² Bu tavsiyeler, Hz. Peygamber'in *Ğadır-i Hum'*da îrâd buyurduğu tavsiyelerdir. Bu tavsiyeler için bkz. ed-Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm, *es-Sünen*, (2 cüz halinde), Naşir: Muhammed Ahmed Dehmân, Dârü İhyâi's-Sünnet'i'n-Nebeviyye, tsz., Fezâilü'l-Kur'an, 1; Müslim, Fezâil, 1; et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, I-VI, tah. 1 ve 2. ciltler: Ahmed Muhammed Şâkir, 3. cilt Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, 4. cilt Kemâl Yûsüf el-Hût, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1937-1987, Menâkıb, 1.

ber'in zevcelerini de dost bilir, Hz. Hatice'nin yüce mertebesini kabul eder, Hz. Ebubekir'in kızı olan Hz. Aişe'ye hürmet ve sevgi besleyerek onun, Hz. Hatice hariç diğer bütün kadınlardan üstün olduğunu kabul ederler. Zira Hz. Peygamber'in eşleri arasında en üstün mertebeye sahip olan Hz. Hatîcedir. Diğer eşleri mertebeye onun üstüne çıkamamıştır. Fakat eşlerinin tümü, kızlarının tümünden üstündür. Çünkü eşleri daha çoktur ve eşleri arasında üstün olanlarının sayısı, kızları arasında üstün olanların sayısından daha fazladır. Yine onlar, sahâbeye buğzeden ve dil uzatan Râfızîlerin yollarından uzak durdukları gibi, Ehli Beyt'e söz ve hareketleriyle ezâ veren Nâsibe (Hâricîler)'nin yolundan da gitmezler. Ehl-i Sünnet, sahâbe arasında meydana gelmiş olan anlaşmazlıklar hususunda dillerini tutar, içlerinden kin beslemezler. Aksine onlar, şöyle derler: sahâbe hakkında ortaya konulan bu nahoş şeylerin, çoğu yalandır. Çünkü, bunların bir kısmına ilâveler yapılmış, bir kısmı eksiltilmiş ve saptırılmıştır. Doğru ve sahih olanlar varsa, bunların pek çoğunda sahâbenin mazur oldukları önemli hususlar ve nedenler bulunmaktadır. Zira, onlar, içtihat ehli olduklarından dolayı, yaptıkları işlerin tümünde, ya içtihatlarında isabet etmişler veya en azından içtihat hatası yapmışlardır. Ancak Ehl-i Sünnet, bu hususta bütün sahâbilerin masum oldukları, onların büyük-küçük her türlü günahattan beri oldukları inancını da taşımazlar. Aksine onlar, genel anlamda sahâbilerin de bir takım günahlarının olabileceğini kabul ederler. Fakat bunun yanında Ehl-i Sünnet, şu hususların da hak olduğuna inanır:

I-Sahâbilerin öyle ileri ve öyle faziletli amelleri vardır ki, bu ameller, onlardan meydana gelen hataları -ki eğer hata ise- silmeyi ve onları bağışlatmayı gerekli kılmaktadır. Zira onların, kötülükleri silip süpüren ve hiç kimsede bulunmayan çok farklı taatları vardır. Nitekim Hz. Peygamber onları, "en hayırlı nesil" olarak nitelemiş ve "onların amellerine hiç kimsenin amellerinin denk olamayacağı"ni⁹³ çok net bir şekilde ifade etmiştir.

II-Sonra o, sahâbilerin, belki kendi günahlarına tövbe ettikleri veya başlarına gelen pek çok musîbetin günahlarına keffaret olduğu ya da, Hz. Peygamber'in şefaatiyle affedilebilecekleri mümkündür. Zaten onların bu şefaate en lâyük olmaları gerekmez mi?

III-Bu üç şeyin (yani tövbe etmiş olduklarının veya başlarına gelen musîbetlerin, onların günahlarına keffaret olduğunun, ya da Hz. Peygamber'in şefaatiyle af edildiklerinin) olabilme olasılığı, kesin günahlar için geçerli olursa, sahâbenin yapmış olduğu içtihat hataları için haydi haydi geçerli olur.

⁹³ Bu konudaki hadisler için bkz. el-Buhârî, Şehâdet, 9; Fezâilü Ashâbi'n-Nebî, I/5; Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 221-222; et-Tirmîzî, Fiten, 45.

IV-Hem onların hoş karşılanmayacak hareketleri, önemli bir yekûn arz etmeyecek ve yok denecek derecede azdır. Bunların imanları, cihadları hicretleri ve yardımları yanında hata denilen fiilleri, devde kulak mesabesinde dir.

V-Onların yaşayış tarzlarını, Allah'ın onlara ihsan ettiği yüksek mertebeleri, onlarda bulunan, ilim, basiret, İslam yolundaki fedakârlık v.b. hususları iyice gözden geçiren sağlam vicdanlı herkes, o kişilerin Peygamberlerden sonra, yaratılmışların en hayırlıları olduklarını, onlar gibisinin hiç gelmediğini ve gelecekte de asla gelmeyeceğini, ümmetlerin en hayırlısı olan Hz. Muhammed Ümmeti'nin en seçkin kimseleri olduğunu teslim eder.⁹⁴

VI-Ehl-i Sünnet, Hz. Muaviye hakkında da saygılı davranmış, ama Yezîd'i Hulefâ-i Râşidîn'den saymamıştır. Ehl-i Sünnet arasında, Yezîd hakkında sevgide ve nefrette ileri gidenler olmakla beraber, genel kanaat "onun hakkında temkinli olmak"tır. Ehl-i Sünnet'e göre, Yezîde ne sövülür ne de sevgi beslenir. O, İslam hükümdarlarından bir hükümdardır. Fakat Ehl-i Sünnet, evliya ve salihleri sevdiği gibi onu sevmez. Yine Ehl-i Sünnet, belirli bir şahsa lanet okumayı sevmedikleri için Yezîde lanet okumayı da sevmezler.⁹⁵

VII-Hz. Muaviye, Yezîd gibi değerlendirilemez. Muaviye'nin hataları vardır ama ona düşman olan Râfızî ve Hâricîlerin hataları ondan kat kat daha fazladır. Zira Hz. Muaviye'nin bir takım şahsî meziyetlerinin yanı sıra, Hz. Peygamber'in ona yapmış olduğu duası da bulunmaktadır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in Hz. Muaviye'nin emir ve nehiylere güzelce teslim olduğuna dair övgüler bile vardır. Onun imanı, mütevatir derecesine ulaşmış nakillerle ve icma ile sabittir. İslam alimlerinin arasında, Hz. Muaviye'yi nifakla suçlayan hiçbir zat yoktur. Hz. Ömer, Hz. Muaviye'yi Şam'a vali tayin etmiş, Şam halkı da, onun yönetiminden memnun kalmıştır. Hz. Muaviye ve Amr b. 'As gibi muhacirlerden olan zatlar, hiçbir zaman nifakla itham edilemezler. Gerek Muaviye ve Amr b. 'As'ın, gerekse Ebû Süfyan'ın rivayet etmiş oldukları hadisler makbul hadislerdir. Zira kendileri rivâyet hususunda adil kabul edilmişlerdir. Hz. Muaviye, alimlerin ittifakıyla Müslüman meliklerin ilki ve en faziletlisidir. Onun melikliği rahmettir. O, ne meliklik talep etmiş, ne de Hz. Ali'nin hilâfetten düşürülmesine çalışmıştır.⁹⁶ Dolayısıyla o, İslam hukukuna göre bâğî (meşru halifeye baş kaldıran) olarak

⁹⁴ İbn Teymiyye'nin bu konu hakkındaki görüşlerini daha geniş perspektiften görmek için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/153-156, 375, 405-409; IV/393-452; XXXIII/31-33; XXXV/50-51, 123-126; *Mecmû'atü'r-Resâil*, I/304; *Minhâc*, I/550; IV/310, 336, 373, 394-396, 448-449, 522, 544, 549-551, 567, 572, 574; VI/202.

⁹⁵ Yezîd hakkında bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/409-414; IV/473-475, 481-486, 489, 506; X/356-357; XXXV/64-65.

⁹⁶ İbn Teymiyye'nin yukarıdaki "ne meliklik talep etmiş, ne de Hz. Ali'nin hilâfetten düşürülmesine çalışmıştır" ifadesi, tarihi gerçekler ile tam bir çelişki arz etmektedir. Hz. Muaviye'nin çok üstün bir kişiliği olabilir, ama onun hilafeti ele geçirmeyi istemesi ve buna çalışması tarihen sabittir. Aksi takdirde Hz. Muâviye'nin Hz. Ali ile savaş etmesinin gerisinde başka ne olabilir?

değerlendirilmekten uzak tutulmuştur. Çünkü o, içtihat ehlidir. Yanılmışsa içti-hadında yanılmıştır. Eğer içtihadında hataları olmuşsa, tövbe etme, mağfiret dileme ile, ya da günahları silen güzel ameller yapma veya günahlara keffaret olan musibetlere maruz kalma gibi hususlarla Hz. Muaviye'nin hataları affedilmiştir. Çünkü Hz. Muaviye'nin Hz. Ali ile savaştığının nedeni, Hz. Ali'nin Hz. Osman'a haksızlık yaptığını, askerlerinin halka zulmettiğini zannetmesi ve bir de Hz. Ali'nin hücumlarına karşı koymak istemesi gibi etkenlerdir, zira savaşa ilk başlayan taraf, Hz. Ali'nin tarafıydı. Ayrıca Hz. Ammar'ın öldürülmesi de, onun aleyhinde delil olamaz ve bu olay onun fâsık olmasını da gerektirmez. Fâsık olmadığı için de lânetlenmesi mubah olamaz. Çünkü onun Peygamber ile güzel arkadaşlığı vardır. Bu arkadaşlığından dolayı Ömer b. Abdülazîz'den üstün olduğu dahi söylenebilir.⁹⁷

2.12. EMR-İ BİL-MA'RÛF VE CEMAATLEŞMENİN GEREĞİNE DAİR İNANÇ

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'ten olanlar, sözü edilen bu esaslar yanında, dinin emrettiği şekilde iyiliği emreder, kötülüklerden nehyederler; idârecilerin iyi ve kötülüklerine bakmadan, hacı, cihadı cumayı ve bayramı ayakta tutar, cemaate devam etmede titiz davranırlar. Müslümanlara karşı samimidirler. Belâlara sabrı, nimetlere şükrü, kaderin acılarına rıza göstermeyi tavsiye eder, güzel amellere ve yüce ahlaka çağırırlar. Onlar, akraba ile ilgiyi kesmemeyi, vermeyene vermeyi, haksızlık edeni affetmeği, ana-babaya iyilik etmeyi, güzel komşuluk yapmayı yetimlere, yoksullara, yolculara iyilik etmeyi, emreder, övünmekten, böbürlenmekten, herkesin hakkına tecavüz etmekten, haddi aşmaktan nehyederler.⁹⁸

3-EHL-İ SÜNNET İMAMLARININ ÖZELLİKLERİ

İbn Teymiyye eserlerinde, Ehl-i Sünnet'in temel iman esaslarını bizlere bu şekilde tanımlayıp tasvir ettiği gibi, Ehl-i Sünnet'e önderlik yapmış olan Ehl-i Sünnet imamlarının şahsî özelliklerini tanıtmayı ve onların düşünce ve davranışlarını tasvir etmeyi de ihmal etmez. Ona göre, Ehl-i Sünnet imamlarının sözlerini etraflıca düşünen herkes, insanların içinde onları, düşünce hususunda en ince noktaları düşünüp fark edebilen, sahih nakli ve çeşitli ön yargılardan arındırılmış sâf ve hâlis (sarih) aklın ilkelerini bilme hususunda en bilgili olan kişiler olduğunu görür ve onların görüşlerinin hem nassa hem de akla uygun olduğunu şüphesiz ve kesin olarak müşahede eder. Bundan dolayıdır ki, Ehl-i Sünnet'in önderleri konumundaki o imamlar, daima ittifak halinde olmuşlar, birbirleriyle uyum sağlamışlar, asla birbirlerinin görüşlerini çelişkiye uğratmamışlar birbirlerine düşman

⁹⁷ Hz. Mu'âviye hakkında bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/431-432, 453-481, 527; X/356-370; XXV/306; XXXV/19, 25-26, 58-79; *Minhâc*, IV/381-386, 399-401, 446-447, 449, 516, 6, 232-236, 246-247.

⁹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/158-160.

olmayı gerekli kılan ihtilaflara düşmemişlerdir. Onlara muhalif olanlar ise, ne nassların ne de aklî hususların hakikatini anlamış, neticede farklı hizip ve gruplara bölünerek, Kur'an'ın emirleri hususunda anlaşmazlığa, ihtilafa ve çelişkiye düşmüşlerdir.⁹⁹

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet imamları en kâmil kişilerdir. Zira Ehl-i Sünnet'e mensup kişiler, onlar hakkında güzel şehâdetlerde bulunmuşlardır. Bunlar, naklettikleri şeyler hususunda güvenilir şahıslar olup, sözleri doğru ve tasdik edilir sözlerdir. Kitap ve sünnetten açıkladıkları şeyler, istifade edilebilecek ilmi niteliğe sahiptir. Onların bizlere aktardıkları bilgilerin, rivâyet ve senet açısından doğrulukları tasdik edilmiş ve kabul görmüştür. Onlar, aralarında çıkan ihtilafların hükmünü Allah ve Resulüne havale ederler. Hepsi, sahâbe ve tâbi'ün hakkında son derece saygılı davranır, tüm ashâba tazim gösterirler.¹⁰⁰

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet imamlarına ait örnek alınması gereken böyle şahsî nitelikler sayıp dökmekle birlikte, eserlerinde o, çok sık bir şekilde bu imamlara ismen atıflarda bulunur ve çeşitli konularda onların görüşlerine büyük önem vererek müracaat eder. Hatta ona göre, bu imamların sayısı, sadece Allah'ın bilebileceği derecede kabarıktır.¹⁰¹ Gerçekten de eserlerinde zikretmiş olduğu isim sayısı, dediği kadar çoktur. Bizler de, İbn Teymiyye'nin önem atfettiği imam sayının böyle çok fazla olmasından dolayı burada isimlerini zikredememekteyiz.

4-İBN TEYMIYYE'YE GÖRE EHL-İ SÜNNET'İN TEMEL KAYNAKLARI

İbn Teymiyye'nin eserlerinde, kendisinin "Ehl-i Sünnet kaynakları" diye nitelediği müracaat kaynakları da şunlardır:

Kütüb-i Sitte'den: Buhârî ve Müslim'in "*Sahih*"leri, Ebû Dâvûd, Neseî, İbn Mâce ve Tirmîzî'nin "*Sünen*"leri, İmam Malik'in "*Muvatta*", Ahmed b. Hanbel'in "*Müsned*", Hammad b. Seleme (167/783), Abdurrahman b. Mehdî (198/813) ve Osman b. Sa'îd ed-Dârimi (280/893) ve bu tabakadan diğer imamların yazdıkları Ehl-i Sünnet akâidine ait eserler, Ebû Abdillah b. Mende (213/828), Ebûbekr el-Esrem (261/874), el-Hallâl (311/923), Hafs b. Şâhîn (366/976), Ebu Şeyh el-İsfehânî (369/979), Ebû Zerr el-Herevî (434/1042) gibi zatların "*Kitabü's-Sünne*" isimli eserleri, ed-Dârekutnî (385/995)'nin "*es-Sünen*"i, Ebû 'Amr et-Talemenkî (429/1037)'nin "*Usûlûs's-Sünne*"si, Ebû'l-Kâsım et-Taberânî (360/970) ile Ebû'l-Kâsım el-Lâlekâî (418/1027)'nin "*Şerhü Usûli's-Sünne*"si, Ebûbekr b. Huzeyme (311/923)'nin "*Kitabü't-Tevhîd*"i, Ebûbekr el-Âcurrî (360/970)'nin "*eş-Şerî'a*"si, Abdurrahman b. Ebî Hâtim (327/938)'in "*er-Reddû 'ale'l-Cehmiyye*"si, Ebûbekr el-

⁹⁹ İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, II/301.

¹⁰⁰ İbn Teymiyye, *Minhâc*, III/503-504; IV/109-110; VI/420; VII/287-288.

¹⁰¹ İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, I/245-247; II/7-9; VII/36-37; *Mecmû'*, XII/471-472.

Beyhakî (485/1092)'nin “*Kitâbü'l-Esma ve's-Sıfât*”ı, Ebû ‘Abdillah b. Batta (387/997)'nin “*el-İbânetü'l-Kübra*” isimli eserleri sayılabilir.¹⁰²

5- İBN TEYMIYYE'YE GÖRE EHL-İ SÜNNET'E TAKILAN KÖTÜ İSİMLER

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'e ve saf selef inancına her kesimden saldırılar yapıldığını ve bidat ehlinden her grubun -tıpkı müşriklerin Hz. Peygamber'e iftira ürünü taktığı lakaplar gibi- Ehl-i Sünnet'e çok çeşitli kötü lakaplar taktığını söyler.

O, bu hususta şöyle der: Râfızîler, Ehl-i Sünnet inancına mensup olan kişileri Nevâsıb (Hz. Ali düşmanı) diye isimlendirirken, Kaderiyye, Mücbire (kulu, ilahî kaderin cebri altında gören) olarak görmüştür. Yine Mürciye göre Ehl-i Sünnet, şükkâk (şüpheciler) iken, Cehmiyye'ye göre Müşebbihe (Allah'ı insanlara benzeten)dir. Kelâmcılar ise Ehl-i Sünnet'i, Haşviyye (boş ve abuk sabuk sözler söyleyen), Navâbit, Ğussa' ve Ğusra' (seviyesiz kişiler) vasıflarıyla nitelemeye çalışmışlardır.¹⁰³

Burada bir benzerine şahit olunduğu gibi İslam düşünce ve inanç tarihinde, grupların ve hatta daha küçük ölçekte insanların, çeşitli siyâsî ve dinî nedenlerden ötürü birbirlerine takmış oldukları çok sayıda “haddi ve maksadı aşan nitelermeler” ve “yüz kızartıcı sataşmalar” yer almaktadır. Aslında bunlar birer “kul hakkı”dır ve vebali büyük olsa gerektir. Kanaatimizce bunların büyük bir çoğunluğunda selîm akıl bulunmamaktadır. İşte İbn Teymiyye'nin yukarıda aktarmış olduğu bu tip tavır ve hareketler, bu bütünün bir kesitini oluşturmaktadır. Fakat ne ilginçtir ki, İbn Teymiyye de burada aynı hataya düşmektedir. Çünkü o da diğerleri gibi sertliğe bir başka sertlikle karşılık vererek, Ehl-i Sünnet'in maruz kaldığı bu sözlü saldırıyı, Hz. Peygamber'in müşriklerden çektiği eza, cefa ve sözlü sataşmalara benzetmekte ve “*Kureyş de Peygamberimizi bazen deli, bazen şair, bazen kâhin, bazen de müfterî diye isimlendirmişti*”¹⁰⁴ diyerek tuhaf bir benzetmede bulunmaktadır.

İbn Teymiyye, bu sözlü saldırıyı bir başka yönden de Ehl-i Sünnet'in lehine olacak şekilde şöyle yorumlar: *Alimler, onların bu tavrının, Hz. Peygamber'in gerçek mirasçılarının ve ona layıkıyla uyanların Ehl-i Sünnet olduğu hususuna iyi bir delil teşkil ettiğini söylemektedirler. Çünkü, itikat, söz ve tavır hususunda Peygamber'in ortaya koyduğu yoldan sapanlar, nasıl ki O'nu kötü ve uydurma isimler ile isimlendirdi-*

¹⁰² Bu eserler için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, III/379; *Minhâc*, I/34, 61, 66, 215, 304, 364, 423-425, 490, 505, 512-513, 534, 636; II/19, 22-23, 84, 252, 269, 301, 326, 364-367, 461, 467, 468, 472; III/426; IV/120-121; V/384-394; VI/30, 51, 61, 66, 232-234; VII/35-37, 47, 311, 396, 427-428; VIII/418.

¹⁰³ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, V/111.

¹⁰⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, V/111.

lerse, O'ndan sonra basîret üzere O'na uyanlar da (aynı akıbeta uğrayarak) O'nun gibi isimlendirilmişlerdir.¹⁰⁵

İbn Teymiyye'ye göre, Peygamber'e uyan kişilerin, onun sünnetinden sapanlar tarafından eksiklikle itham edilmesi ve kınanması çok doğal bir durumdu, hatta böyle bir tavrın gerçekleşmesi zorunluydu. O yüzden Ehl-i Sünnet, bu tür uydurma isimlerle isimlendirilmişti. Ama İbn Teymiyye'ye göre, onların bu yaptıkları yanlarına kalmayacaktır. Zira, kendilerine muhalif inançlarından dolayı bazı İnsanlar hakkında bu tür sözleri sarf edenlerin ve onları birtakım kötü isimlerle isimlendirenlerin, her an ve her yerde Rableriyle baş başa oldukları, Allah'ın onları her zaman gözetlediği ve kötü hilenin, eninde sonunda planlayıcısının ayağına dolanacağı inkâr edilemez bir gerçektir.¹⁰⁶

İbn Teymiyye, diğer lakaplardan daha ziyade, "Haşviyye" lakabına daha çok tepki vermekte en fazla bu kelime üzerinde durmaktadır. O, bu sözle kimin ve neyin kastedildiğini bir türlü anlayamamaktadır. O, bu husustaki şaşkınlığını şöyle ifade etmektedir:

Haşviyye kelimesine gelince, bu sözde ne muayyen bir şahsa, ne de muayyen bir söze delâlet vardır. Bu sözle kimlerin kastedildiği bilinmemektedir. Deniliyor ki bu sözü ilk defa Amr b. 'Ubeyd kullanmış ve Abdullah b. Ömer'e haşvî demişti. Lakin bu sözü kullananların istilahında haşv sözü, "sıradan avam halkın söylediği basit ve lüzumsuz sözler" anlamında kullanılmaktaydı. Aynen haşv gibi, Ehl-i Sünnet kelimesi de Râfızîler tarafından kötü anlamda kullanılmış ve "sıradan insanların mezhebi manası kastedilmişti."¹⁰⁷ Ayrıca bu sözü tıpkı Râfızîler gibi, Filozoflar da aynı manada kullanıyorlardı.¹⁰⁸

İbn Teymiyye'ye göre, Ehl-i Sünnet'i bu tarz bir yaklaşımla değerlendirmek, tamamen dayanaksız ve ilim dışı bir tutumdur. Çünkü ona göre, bu kötü lakapları takan kimseler eğer, "Ehl-i Sünnet'in inanç alanında söylemiş oldukları bu tür sözleri seçkinler söylemez. Bu sözler olsa olsa sıradan avam halkın ağzından çıkabilir" görüşünü taşıdıklarından dolayı bu lakapları takıyorlarsa, bu görüşleri iki açıdan yanlıştır:

Gruplar bir isimle isimlendirilirken, ya o görüşü ilk ortaya atan kişiye nispetle isimlendirilirler; meselâ: Cehmiyye, İbaziyye, Küllâbiyye, Eş'ariyye, Mâlikiyye, Hanefiyye, Şâfi'iyye gibi veya o grubun görüş ve davranışlarına nispetle isimlendirilirler. Meselâ: Râfızîler, Hâricîler, Mu'tezile, Kaderiyye gibi.

Hal böyle olunca, haşv kelimesini Ehl-i Sünnet'e nispet edip, onları Haşviyye olarak isimlendirmek, her iki duruma göre de yanlıştır. Zira, bu iki yay-

¹⁰⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, V/111.

¹⁰⁶ Bkz. İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, III/4, 148; VII/432.

¹⁰⁷ İbn Teymiyye, *Minhâc*, II/520-521.

¹⁰⁸ İbn Teymiyye, *Minhâc*, XII/176.

gın örfe bakarak, ne birinci duruma, ne de ikinci duruma göre *Haşviyye* sözünü onlara yakıştırmamızın imkanı bulunmaktadır.¹⁰⁹

İbn Teymiyye'ye göre, *haşv* sözü ile kastedilen şey, ne dinde, ne lügatte, ne de genel örfte bulunmaktadır. Olsa olsa bu söz, şuradan gelmiş olabilir: Herhangi bir grupta bulunan birisi, çoğunluğun görüşüne aykırı bir söz söylediği zaman, muhalif grup taraftarlarınca o söz, "ehliyetli kişiler zümresinin ve kamuoyunun gündeminin dışında kalan (marjinal) kişilerin sözleri" olarak değerlendirilirdi.¹¹⁰ Daha değişik bir ifade ile çoğunluğun görüşüne aykırı bir söz, "ne Allah'ın Kitabı'nda, ne Resulü'nün sünnetinde, ne sahâbe ve tâbi'ünün sözlerinde ne de Müslümanların imamlarının veya makbul şeyhlerinin konuşmalarında bulunmaktadır" şeklinde değerlendirilirdi. Şimdi ortada böyle bir şey olmadığına göre, o halde, kişileri bu sözlerle yermek için bir nass veya bir icma yok demektir. Binaenaleyh herhangi bir dayanaktan yoksun olarak kişileri bu tür sözlerle yermek, son derece bozuk bir tavidir.¹¹¹ Zira bu yerme, hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmedığı isimler ile yermedir. Çünkü bunlar Kur'an'da var olan, kafir, mümin, alim, câhil, muktesid, mülhid, zâlim, fâsık, gibi yerme isimlerine benzememektedir. Eğer yeren kişiler bu vasıflarla Ehl-i Sünnet'i yerselerdi, ancak o zaman bu kişilerin, Kur'an'a ve selefte uyduğu söylenebilirdi. Öyleyse, bu (Kur'anî) kelimelerin dışındaki kelimeleri kullananların övdüğü de belli değildir, yerdığı de.¹¹²

İbn Teymiyye'ye göre, "hiçbir yerde temeli ve yeri bulunmayan bu kelimeler"i kullananlardan şu iki şeyin istenmesi gerekir:

- a-Bu isimlerle kastedilen ve söylenmek istenen şeyin açıklanması,
- b-Yerilen kişilerin dince de yerilip yerilmediğinin ispat edilmesi.¹¹³

İbn Teymiyye, *Haşviyye* yaftasıyla kimlere iftira atılmış olabileceği üzerinde de durur ve şu ihtimalleri sıralar:

Eğer *Haşviyye*'den maksat;

a-Dört mezhep imamı ise, herkesçe bilinmektedir ki, onların hiçbir sözünde boş söz (*haşv*) bulunmamaktadır.

b- Dört mezhep imamı değil de onların tarafları arasında var olan bazı kimseler ise, bu sadece onlara has bir özellik olmayıp, her grupta var olan bir realitedir. Zira her grupta da seviyesi düşük kimseler bulunmaktadır.

c-Mutlak manada Ehl-i Sünnet değilse, böyle bir söz onların arasında bilinmemektedir.

¹⁰⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XII/176-177.

¹¹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XII/176.

¹¹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/153-154.

¹¹² İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/146.

¹¹³ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/147.

d-Hadis ehli kişiler ise, onların inancının, katıksız Ehl-i Sünnet inancı olduğunun bilinmesi gerekir. Zira onlar, Hz. Peygamber'den sabit olan inanç üzere-dirler ve bu inançtan başka inanç taşımazlar. Nitekim kaynaklar buna en iyi şahittir.¹¹⁴

e-Kitap ve sünnetin bildirdiği haberî sıfatları (geldiği gibi) kabul edenler ise, o zaman haşv sözüyle, haberî sıfatları ispât eden herkesi yeriliyor demektir. Oysa selefin ve din imamlarının tümü bu yoldadır. Hatta kelâmcıların imamları bile, - bir iki istisna hariç- metotları farklı olmakla birlikte haberî sıfatları (geldiği gibi) kabul etmektedir.

f-Selef devrinde yaşayıp da, başka gruplarda yer alan ispat ehli kişiler (sıfatları kabul edenler) ise, bu durumda da, kala kala Mu'tezile'nin Cehmiyyesi ile, son devir Eş'arîleri'nden Cehmiyye'nin yoluna gidip haberî sıfatları nefy (geldiği gibi kabul etmeme) konusunda onlara uyanlardan başkası kalmaz. Yok eğer haberî sıfatları kabul edenler, Haşviyye ismine dahil olmuyorsa, o zaman bu sözün hiç faydası kalmamış demektir.¹¹⁵

İbn Teymiyye bu soruların ardından, işin gerçeğini ve bu sözle kastedilen asıl niyeti ortaya koyar. O, *Haşviyye* sözünü söyleyenlerin gerçek maksatlarını şu şekilde açıklar:

Bilinen gerçeklerdendir ki bu adlandırma, haberî sıfatlar konusunda hadisleri dış görünüşleriyle olduğu gibi kabul eden Ehli Hadis için bazı kimselerin yakıştırdıkları bir adlandırmadır. Hâlbuki tam aksine, kişi ne kadar hadisten uzak olursa, o oranda Haşviyye ismiyle yerilmeye lâyık olmalıdır. Yani hadis ehlinden ziyade, öncelikle Karmatîlerin, sonra filozofların, sonra da Mu'tezile'ye mensup kişilerin, bu isimle anılmaya en layık kimseler olduğu aşikâr bir durumdur. Fakat tam aksine bunlar, haberî sıfatlar konusunda nassları olduğu gibi kabul eden Küllâbiyye, Kerrâmiyye ve Eş'ariyye mezhepleri içindeki kelâmcıları, fakihleri, sofileri "haşviyyeden olmak" ile kötöleyerek bu adı takarlar. Mesela, Cüveynî, Gazzâlî ve diğerleri böyle yapmışlardır.¹¹⁶

İbn Teymiyye, hadis ehlini "haşv" (yerli yersiz, gerekli gereksiz söz söylemek) ile suçlayıp ayıplayan kişilerin, onları ya bilgi azlığı, ya da anlayış ve kavrayış kıtlığıyla tenkît ettiklerini, bilgi azlığına delil olarak, hadis ehlinin, zayıf, ya da uydurma hadisleri kabul etmelerini gösterdiklerini; anlayış ve kavrayış kıtlığına delil olarak da sahih hadislerin manalarını anlayamamalarını, hatta bazen birbirine tamamen zıt olan iki şeyi söylemelerini gösterdiklerini ifade eder ve burada çok sevdiği hadis ehlinin bir kısmı hakkında şöyle bir itirafta bulunur:

¹¹⁴ İbn Teymiyye, *Minhâc*, II/520-522.

¹¹⁵ Krş. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/147-148; *Der'ü Te'âruz*, III/7, 348.

¹¹⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/88, *Der'ü Te'âruz*, VIII/49; krş. Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*, 1. baskı, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983, III/48.

“Kabul etmek gerekir ki onların bâzılarında bu husus mevcuttur. Usûl ve fûrû meselelerinde mevzu hadîsleri, uydurma haberleri ve sahih olmayan rivayetleri delil olarak öne sürmüşler; Kur’an ve hadîsten mânâsını anlamadıkları şeyleri zikretmişlerdir. Hattâ bazen bu iki temel kaynağı (nassları), anlamları dışında yorumla (tevîle) gitmişler, hiç alâkası olmayan alanlara çekmişlerdir. Üstelik bu zayıf rivayetler ve akla uygun olmayan şeylere (makûl) dayanarak bazen bu ümmetin seçkin şahsiyetlerini cahillikle, bidatçilikle, hattâ sapıklık ve küfürle itham etmişlerdir. Bu kimselerden bir kısmı işte bütün bu davranışları yüzünden hak ve hakikatte öylesine ortalamanın altına, normalden aşağıya (tefrite) düşmüş ve insanlara zulmetmişlerdir ki, –belki bu tefrit ve zulümlerinin bir kısmı affolunabilecek türdendir– fakat buna karşılık bir kısmı reddedilecek türden bir söz ve iftira, bir kısmı da şiddetli bir cezayı gerekli kılan bîr bidat ve sapıklıktır. Bütün bu hususları reddedebilmek için ya câhil, ya da zâlim olmak gerekir. Doğrusu ben bu konularda çok acayip şeylere şahit oldum.”¹¹⁷

İbn Teymiyye, böyle bir itirafta bulunmaya rağmen yine de onları her ne pahasına olursa olsun savunmadan kendini alamaz ve şunları ifade eder:

“Fakat kabul etmek gerekir ki, bu noktalarda diğerlerine oranla Ehl-i hadîsin durumu; öteki milletlere göre Müslümanların durumu gibidir. Elbette Müslümanların birçoğu, sınırını ancak her şeyi ilmiyle kuşatan Cenabı Hakk’ın bileceği bir zulüm, cehalet, bid’at ve fık-u fücür içindedir. Ama bâzı Müslümanlarda var olan her kötülük, Müslüman olmayanlarda daha fazla mevcuttur. Müslüman olmayanlarda görülen her iyilik ise Müslümanlarda daha mükemmel, daha güzel bir şekilde vardır. İşte Ehl-i hadîsin durumu da diğerlerine göre aynen böyledir. Bir kere, tasavvur ve tasdike götürücü bir yol olduğuna inanmakla beraber, temelde hiçbir fayda sağlamayan ve bizim burada tenkit konusu yaptığımız fuzûlî söz, kelâmcı ve mantıkçılarda, hadîs ehlinde görülenlerden kat kat daha fazladır. Hadîşçilerin zayıf hadîsi delil olarak kullanmalarına karşılık kelâmcılar ve mantıkçılar, hiçbir bilgi ifâde etmeyen, aksine cehalet ve sapıklık içeren ve sonucu olmayan birçok tarif ve kıyasları delil olarak kullanmışlardır. Hadîs ehli, mânâsını anlamadıkları bir takım hadîsleri kullanmışlar, ancak kelâmcılar ve mantıkçılar hiçbir bilgiye dayanmaksızın bundan daha beter ve daha fazla sözler kullanmışlardır. Bu durum için İmam Ahmet’in şu sözü ne kadar anlamlıdır: «Zayıf hadîs, falancanın görüşünden daha hayırlıdır.» Ayrıca hadîs ehlinin üstünlüklerinden biri olarak şunu da belirtmek gerek: Hadîşçilerden bir kısmının mânâsını anlamadan naklettikleri bir söz, gerçekte hak bir sözdür ve onlar buna inanmışlardır. Kelâmcılar ise mânâsını anlamadıkları, üstelik gerçek olduğunu da bilmedikleri sözleri kullanırlar. Hadîs ehli zayıf hadîsi, kesinlikle dinin temel esaslarından önemli bir esası iptal konusunda delil olarak kullanmaz, aksine ya böyle bir esasın

¹¹⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû’*, IV/24.

kuvvetlendirilip sağlamlaştırmasında, ya da talî bir konuda kullanır. Diğerleri ise bâtil kıyas ve tarifleri dinde bulunan ve hak olan esasları ret ve inkâr hususunda delil gösterirler.... Dünya ve âhîret mutluluğu ancak peygamberlere uymakla mümkün olduğuna göre, insanların buna en fazla hak sahibi olanı, Peygamberlerin haberlerini en iyi bilen ve bunlara en fazla uyanıdır. Peygamberlerin sözlerini ve fiillerini bilen ve bunlara uyanlar, bütün zaman ve mekânlarda mutluluk içindeki kimselerdir; kurtuluşa eren fırka, işte bunlardır; bizim ümmetimiz içerisinde de bunlar «Ehl-i Sünnet ve'l-Hadîs»tir. Ehl-i Sünnet ve'l-Hadîs, diğer ümmetlere, onların sahip oldukları peygamberliğe âit bilgiler ve işlerde ortaktırlar. Sadece kendilerine mahsus olan Hz. Peygamber'den miras aldıkları ilimle bu ümmetlere üstünlük arz ederler.¹¹⁸

Başka yerlerde İbn Teymiyye, hadis ehlini yerener hakkında özetle şunları söyler: Hâlbuki Ehl-i Sünnet imamlarını “haşviyye” diye adlandıranların bizatihi kendileri, sözünü ettikleri her türlü kötüleme sıfatlarına daha layıktırlar. Fakat buna karşılık Ehl-i Sünnet imamları ise, faydalı bütün ilim ve gerçeklere ulaşmağa, hakikatleri keşfetmeğe, Allah ve Resulü'ne yalan uyduran kişilerin ulaşamadığı ilimlerden özel olarak haberdar olmaya daha layık kişilerdir. Onları bu ve benzeri suçlarla suçlayanların kendileri bunlardan daha büyüğünü yapmışlar ve doğruluk dereceleri bilinmeyen hatta batıl olduğu kesin bilinen her türlü boş sözleri nakletmiş ve söylemişlerdir. Bu noktada, Haşviyye denilerek suçlananlar ile bu ismi veren kişilere iyice bakmak gerekir. Acaba hangi taraf bu ada daha layıktır. Bilindiği üzere bu isim, zındıklıkla suçlanan ve ilahî sıfatları inkâr edenlerden yayılıp şöret bulan bir karalamadır. Nitekim Ebû Hâtim ve benzeri İslam bilgileri, hadis ehlini haşviyye diye adlandırmanın zındıkların temel işareti olduğunu söyleyerek bu görüşe katılmışlardır. Mesele iyice incelenecek olursa, aslında sünnet düşmanlarının her türlü kötüleme hak etmiş olmaları gerekmektedir. Çünkü Ehl-i Sünnet, bu durumdan tamamen uzaktır ve Ehl-i Sünnet arasında, selefle bağlı olup da, bidatçilikle tanınmış hiçbir grup bulunmamaktadır. Aksine bidatçilikle tanınmış bir grup varsa, bunların en meşhuru Râfızîlerin olması daha uygun olur. Zira onlar o derece meşhur olmuşlardır ki, bidat denilince halkın aklına ilk etapta Râfızîlik gelmektedir. Hâlbuki Râfızîliğin terminolojisinde Sünnî demek, Râfızî olmamak anlamına gelmektedir. Binaenaleyh Ehl-i Sünnet'i “haşv” sözcüğü ile yermeye çalışanlar, selefî yolundan ayrılarak bidatçilerin yoluna sapan ve Mu'tezile'ye uyan kimselerdir. Mu'tezile'nin yoluna uymak ise, dinde vacip olan doğru sözü terk etmek ve sapıkların ardına düşmek demektir.¹¹⁹

İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet'in ta kendisi olan hadis ehline takılan bu çirkin ismin adresinin çok yanlış olduğunu, aslında bu isme bazılarının daha lâyük

¹¹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/25-26.

¹¹⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/87-88, 146, 155.

olduğunu bu şekilde ortaya koyduktan sonra, bu isme asıl muhatap olması gereken kişilerin kimler olduğuna da şu şekilde parmak basmak ister:

Asıl Haşviyye, Allah'ı yaratıklarına benzeten, O'nu yaratıklarına denk tutan, sıfatlarını yaratıkların sıfatları türünden sayan kişilerdir. Bunlar, selevin görüşlerine aykırı hareket eden aşırı müsbitedir¹²⁰ ve bu söz, onların tavırlarına daha uygun düşmektedir.¹²¹

İbn Teymiyye, aşırı ispat ehli (müsbite) dediği kişilerin uydurdukları ve hadis süsü verdikleri, Allah'ı yaratıklara benzeten ve yaratıklara özgü nitelikler ile anlatmaya çalışan "benzetmeci/teşbih" içerikli bazı ifadelerini örnek olarak aktarır ve bu ifade sahiplerinin vahdet-i vücûd görüşünü benimseyen kişiler olduğunu ima eder. İbn Teymiyye'nin, aşırı ispat ehli dediği kişilerin kitaplarından aktarmış olduğu ifadeler şunlardır:

"Allah'ın atının teri", "Allah'ın, arefe gecesi, boz devesi üzerinden inip yalarla tokalaşması, bineği olan kişilerle kucaklaşması...", "Allah'ın, Peygamberi'ne yeryüzünde görünmesi...", "Peygamber'in, Allah Teâlâ'yı yerle gök arasında bir kürsü üzerinde görmesi...", "Peygamber'in, Allah'ı tavaf ederken görmesi...", "Peygamber'in Allah'ı, Medine yollarının birinde görmesi" vb...¹²²

İbn Teymiyye bu ifadeleri ortaya koyanlar hakkında özetle şunları söylemektedir: Onların uydurdukları bu yalan hadisler, tam bir haşivdir ve asıl Haşviyye bunlardır. Ben bu tip büyük inkârcı ve kafirlerin nicesini gördüm. Bana birçok kişi, bu kişilere ait küçüklü-büyükü kitaplar da getirdi. Bu kitapların içinde, Allah'a ve Resulü'ne iftiralarla dolu, nice hadisler vardı. Ayrıca bu hadislere senetler bile düzülmüştü. Hatta bu kişilerden biri işi daha da azıtarak, bizatihi Ebü'l-Ferac el-Makdisî (486/1093) tarafından yazılmış olan kitaba el atmış ve bu kitabın, Miraç gecesinde Allah'ın, Peygamberi'ne vahyettiklerinden meydana geldiğini söylemiş, böylece Ebü'l-Ferac'ın söylemediği pek çok sözü, ona yamayaarak ona iftira etmişlerdi.¹²³ Böylece İbn Teymiyye, başkalarına "Haşviyye" diyerek çamur atan "gerçek Haşviyye"nin gerçek yüzlerini bu ifadelerle ortaya koymuş olmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

Kapsadığı konular gereği bir hayli hacimli olan ve bu haliyle bile bir makalenin sınırlarını çoktan aşmış olan makalemizde, başlangıçta, İbn Teymiyye'nin "Ehl-i Sünnet için belirlediği profil" deki bilgileri, Ehl-i Sünnet kaynakları ile karşılaştırmalı olarak sunmayı planladık. Fakat topladığımız verilerden bunun değil bir

¹²⁰ Müsbite: Allah'ın sıfatlarını kabul etmede orta yoldan sapıp uç noktalarda aşırılığa kaçanlara verilen isim.

¹²¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/144.

¹²² İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/145.

¹²³ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV/144-146.

makale, bir doktora çalışmasının sınırlarını bile aşacağına şahit olduk. Bu nedenden ötürü konuyu, yalnızca İbn Teymiyye'nin meseleye bakışı ile sınırlandırarak, bizim hedefleyip de yapamadığımız bu karşılaştırmalı araştırmayı yapmak isteyenlere, sunduğumuz bu verilerle bir nebze olsun yardımcı olmayı hedef edindik.

İşte bu sınırlamayı yapmaya mecbur olduğumuz çalışmamızda vardığımız kanaat şudur:

İbn Teymiyye'nin düşüncesine göre Ehl-i Sünnet'te var olması gereken inançlar ile Ehl-i Sünnet kelamcılarının kaynaklarında ortaya konan inançlar arasında aslında çok da fazla bir fark bulunmamakta, hatta daha da fazlası bulunmaktadır. Kanaatimize göre İbn Teymiyye'nin farklı imiş gibi gözüken ve etrafında çokça tartışma yaşanan görüşleri, sadece "Haberî sıfatlar"ın anlaşılma ve anlatılma biçimlerindedir. Kaldı ki bu görüşleri sadece İbn Teymiyye de seslendirmemiştir. Onun düşüncesine ya kısmen ve ya tamamen katılan pek çok Sünnî kelamcı da vardır. Mesela en basit bir örnek ile ifadelendirecek olursak, *el-Fıkhu'l-Ekber*'de: "Allah'ın yed sıfatı kudret sıfatıdır denemez" şeklinde yargıya varan ve sıfatlarda yorum yapmanın (tevilin), Allah'ın muradı açısından uygun düşmeyeceğini ifade eden İmam A'zam ile İbn Teymiyye'nin hiçbir farkı bulunmamaktadır. Tek fark: Birinin İmam Azam, diğerinin İbn Teymiyye olmasıdır. Benzer şekilde *İlcâmu'l-Avâm* isimli eserde: *değil çok hassas ve çok büyük ilmî birikim gerektiren İlâhî sıfatlar, en basit bir metni bile bir dilden diğer bir dile tercüme etmenin, tercüme edeceğiniz dildeki kelimelere aynı anlamı yüklemenin ve muhataplarına aynı şeyleri anlatmanın çok zor bir iş olduğunu vurgulayan ve İlâhî sıfatların yorumlanmasındaki güçlüklerden ve mahzurlardan bahseden İmam Gazâlî ile İbn Teymiyye'nin hiçbir farkı bulunmamaktadır. Yine tek fark: Birinin İmam Gazâlî, diğerinin İbn Teymiyye olmasıdır. Bu örnekler daha da uzatılabilir. Zâten İbn Teymiyye'de, kendisi ile aynı paralelde olanların görüşlerini eserlerinde zikrederek, sadece kendisinin bu görüşleri ortaya koymada yalnız olmadığına işaret eder.*

Yeri gelmişken burada hemen şunu da vurgulamak gerekir ki, İbn Teymiyye, hiç kimseye nasip olmayacak ölçüde, kendisinin bidat fırkaları dediği Mu'tezile, Kaderiyye, Cehmiyye ve Hâricîler ile mücadele etmiş ve onların Sünnîliğe aykırı bütün fikir ve inançlarına karşı adeta kalkan olmaya çalışmıştır. Hele bunların içerisinde en fazla mücadele ettiği fırka Şîa'dır. Bu uğurda pek çok eser ortaya koyup kalemi ile fikren mücadele ettiği gibi, Şîa'ya karşı yapılan savaşlara, ilerlemiş yaşına rağmen bizzat iştirak ederek fiilî mücadelede de bulunmuştur. Şîa'nın tüm iddia ve düşüncelerini saf dışı etmek için yazmış olduğu *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzı Kelâmi's-Şîati'l-Kaderiyye* isimli eseri zikre değer çok şahane bir eserdir. Bu ise onun –Hz. Muâviye de dahil olmak üzere– istisnasız bütün sahâbeye olan sevgisinden ve onları herkesten üstün tutmasından kaynaklanmaktadır.

Şu halde, ondan aktarılan yukarıdaki bütün verilerde ortaya çıkmıştır ki, onun inanç noktasında Sünnîlik ile önemli sayılabilecek bir fark bulunmamakta-

dır, ortaya koyduğu esaslar, Sünniliğin inanç esasları ile çok büyük oranda örtüşmektedir. Bu husus, Sünnî kaynaklar ile karşılaştırma yapılırsa çok net bir şekilde görülecektir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Mısır, I-VI, 1313, VI/71.

Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VI, tah. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dârü İbn Kesîr, 5. baskı, Beyrut 1993.

Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Abdîrrahman b. Fadl b. Behrâm, *Sünenü'd-Dârimî*, (2 cüz halinde), Naşir: Muhammed Ahmed Dehmân, Dârü İhyâi's-Sünnet'i'n-Nebeviyye, tsz.

Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed, *el-İktisâd fî'l-İtikâd*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut 1983.

İbn Teymiyye, Ebü'l-'Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. 'Abdilhalîm, *Der'ü Te'âruzi'l-'Akli ve'n-Nakl*, I-XV, tah. Dr. Muhammed Reşâd Sâlim, , Mektebetü İbn Teymiyye, Riyâd, 2. baskı, 1339,

-----, *Mecmû'u Fetâvâ*, I-XXXV+II, tah. 'Abdurrahman b. Muhammed, Mektebetü'l-Ma'ârif, 2. baskı, Ribât 1981.

-----, *Mecmû'atü'r-Resâil*, I-II, Matbaatü Muhammed Ali Sabîh, Mısır 1966.

-----, *Minhâcü's-Süneni'n-Nebeviyye fî Nakzı Kelâmi's-Şî'ati'l-Kaderiyye*, I-VIII, tah. Muhammed Reşâd Sâlim, Mektebetü İbn Teymiyye, 2. baskı, Kahire 1989.

-----, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzı Kelâmi's-Şî'ati'l-Kaderiyye*, I-VIII, tah. Muhammed Reşâd Sâlim, Mektebetü İbn Teymiyye, 2. baskı, Kahire 1989.

Müslim, Ebü'l Hüseyin b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, I-X+1 (20 cüz), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut 1990.

Neseî, Ebû 'Abdirrahman Ahmed b. Ali, *Sünen en-Neseî*, I-VIII, tah. Hasan Muhammed Mes'ûdî, el-Matba'atü'l-Mısriyye, 1. baskı, Mısır 1930.

Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebibekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, Mısır 1306.

Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ, *Sünenü't-Tirmizî*, I-VI, tah. 1 ve 2. ciltler: Ahmed Muhammed Şâkir, 3. cilt Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, 4. cilt Kemâl Yüsüf el-Hût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1937-1987.